

บทที่ 2

การรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย

สถานะการก่อหนี้ของลูกหนี้ หากเกิดขึ้นกับเจ้าหนี้เพียงรายเดียวคงจะไม่มีปัญหาใดๆ เพราะเจ้าหนี้รายนั้นย่อมได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ไปเพียงผู้เดียว แต่ในความเป็นจริง เมื่อสภาพเศรษฐกิจสังคมมีความเจริญก้าวหน้าขึ้น การก่อหนี้ของลูกหนี้รายหนึ่งๆ ย่อมไม่เกิดขึ้นกับเจ้าหนี้เพียงรายเดียว ถ้าลูกหนี้มีความสามารถในการชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ทุกรายก็คงไม่เกิดปัญหาเช่นกัน แต่หากลูกหนี้ตกอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้หรือทรัพย์สินของลูกหนี้ไม่เพียงพอชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ทุกรายได้อย่างครบถ้วน การที่ลูกหนี้ไม่ใช้หนี้เช่นนี้ ย่อมเป็นการล่อลวงเจ้าหนี้ผู้ซึ่งเชื่อโดยสุจริตว่าตนจะได้รับชำระหนี้ตามเวลาที่กำหนดไว้ ทั้งเป็นเหตุให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหาย¹ การที่เจ้าหนี้รายใดรายหนึ่งฟ้องร้องลูกหนี้ต่อศาลเป็นคดีแพ่ง เมื่อขณะคดีเจ้าหนี้สามารถนำเจ้าพนักงานบังคับคดีไปยึดทรัพย์สินของลูกหนี้มาขายทอดตลาดเพื่อเอาเงินมาใช้หนี้ของตน เป็นการฟ้องเพื่อขอให้บังคับตามสิทธิของตนเอง การปล่อยให้เจ้าหนี้ต่างคนต่างฟ้องร้องคดีแพ่งสามัญเพื่อบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้เป็นทำนองว่ามีใครยาวสาวได้สาวเอา หรือที่เรียกกันว่าใครมาก่อนย่อมได้ก่อน (First Come First Serve)² หรือการปล่อยให้ลูกหนี้เลือกชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้แต่เพียงรายหนึ่งหรือหลายรายเท่าที่ลูกหนี้พอใจ ย่อมเกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกัน เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในระหว่างเจ้าหนี้ด้วยกัน

ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการตรากฎหมายล้มละลายขึ้นเพื่อใช้แก้ปัญหากรณีลูกหนี้ที่อยู่ในภาวะไม่อาจชำระหนี้ได้ โดยเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้ฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย หรือเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ร้องขอให้ศาลสั่งให้ตนเป็นบุคคลล้มละลาย มีการจัดการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเป็นระเบียบ มีวิธีการจัดสรรชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ได้รับส่วนแบ่งชำระหนี้ในอัตราที่เสมอหน้ากันในกองทรัพย์สินของลูกหนี้ (The Assets of Insolvents) ระหว่างเจ้าหนี้ด้วยกัน³ หรือเป็นไปตามหลัก

¹ มองซิเออร์ เอ.ซี.เลเดเกอร์, คำอธิบายพระราชบัญญัติลักษณะล้มละลาย (กรุงเทพมหานคร: เติลเมิร์, 2459), น. 1.

² สุธีร์ ศุภนิติย์, หลักกฎหมายล้มละลายและการฟื้นฟูกิจการ, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2549), น. 18.

³ วิชา มหาคุณ, คำอธิบายกฎหมายล้มละลายและการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2551), น. 13.

Pari Passu เว้นแต่กรณีเจ้าหนี้มีประกันและการหักกลบลบหนี้⁴ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นของหลัก Pari Passu กฎหมายล้มละลายยังสามารถป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในบรรดาหมู่เจ้าหนี้ มิให้เจ้าหนี้ต้องแก่งแย่งฟ้องบังคับชำระหนี้กับลูกหนี้ ช่วยย่นระยะเวลาพิจารณาคดีให้เร็วขึ้น และเป็นกระบวนการที่เจ้าหนี้เสียค่าใช้จ่ายน้อยลง ไม่ให้ต้องเสียค่าธรรมเนียมในจำนวนที่สูงเกินไป⁵ อีกทั้งยังมีการให้บุคคลภายนอกเข้ามาทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้แทนลูกหนี้ มีวิธีการกำกับดูแลผู้ที่มีอำนาจหน้าที่จัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ เพื่อให้มีความมั่นใจว่าบุคคลภายนอกที่เข้ามาทำหน้าที่นั้นจะเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความเหมาะสม ทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และเป็นอิสระ มีกระบวนการตรวจสอบและสอบสวนลูกหนี้ บุคคลที่มีความเกี่ยวข้อง รวมถึงผู้บริหารของบริษัทลูกหนี้ เพื่อตรวจสอบว่าการล้มละลายหรือที่มาแห่งการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้ มิได้เกิดจากความจงใจหรือทุจริตฉ้อโกง เมื่อมั่นใจว่าลูกหนี้สุจริต กฎหมายก็มีความต้องการให้ลูกหนี้ที่สุจริตได้รับโอกาสในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ ด้วยการหลุดพ้นจากหนี้สินเพื่อตอบแทนการให้ความร่วมมือของลูกหนี้ที่ยอมเปิดเผยข้อมูล ยอมสละทรัพย์สินของตนเพื่อชำระหนี้คืนแก่เจ้าหนี้

1. วัตถุประสงค์ของกฎหมายล้มละลาย

การเข้าสู่กระบวนการล้มละลาย เมื่อก่อนอาจถูกมองว่าเป็นการสร้างปัญหาให้กับลูกหนี้ เจ้าหนี้ และสังคมโดยรวม ลูกหนี้จะถูกจำกัดสิทธิมิให้จัดการทรัพย์สินของตนเองอีกต่อไป ถูกจำกัดเสรีภาพในการดำรงชีวิต บรรดาเจ้าหนี้ก็ถูกจำกัดสิทธิมิให้ฟ้องบังคับชำระหนี้จากลูกหนี้ แต่เมื่อพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง จะพบว่า กระบวนการล้มละลายเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยคุ้มครองลูกหนี้มิให้ถูกเจ้าหนี้ฟ้องบังคับข่มขู่ให้ชำระหนี้⁶ ลูกหนี้ยังคงมีสิทธิเหนือทรัพย์สินบางอย่างของตนอยู่เท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ช่วยแก้ไขปัญหากการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้ และป้องกันผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้⁷ มีวิธีการช่วยคุ้มครองรักษา

⁴ เพิ่งอ้าง

⁵ มองซิเออร์ เอ.ซี.เลเดเกอร์, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 1* น. 4.

⁶ Andrew Keay and Peter Walton, *Insolvency Law : Corporate and Personal*, (Great Britain : Dorset Press, 2003), p. 21.

⁷ *Ibid.* p. 21.

ทรัพย์สินของลูกหนี้⁸ ให้เจ้าหนี้มีสิทธิได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเสมอภาคทั่วหน้ากัน และในขณะเดียวกัน กฎหมายก็มีความพยายามคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ด้วย

จากแนวคิดและหลักการสำคัญในการตรากฎหมายล้มละลาย ที่ต้องการเข้าแก้ปัญหาลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือไม่อยู่ในสภาวะที่จะรับผิดชอบหนี้สินของตนเองได้ มาตรการที่ปรากฏในกฎหมายล้มละลายจึงเป็นการดำเนินการเพื่อชำระสะสางหนี้สินให้กับบรรดาเจ้าหนี้ของลูกหนี้เป็นสำคัญ และป้องกันมิให้ลูกหนี้ก่อหนี้สินใดๆ ขึ้นอีก⁹ เพราะการที่ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวจนไม่สามารถชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายได้ ส่งผลกระทบต่อเจ้าหนี้ ให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายมากอยู่แล้ว การนำทรัพย์สินของลูกหนี้ทั้งหมดมากระจายแบ่งสรรชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้อย่างทั่วถึง ตามสัดส่วน อย่างเสมอภาคกัน จึงเป็นวิธีการเยียวยาความเสียหายให้แก่เจ้าหนี้ได้ เมื่อถึงจุดๆ หนึ่งหรือระยะเวลาหนึ่งแล้ว ลูกหนี้ที่ได้เสียสละทรัพย์สินของตนนำมาชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ ให้ความร่วมมือ ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบและขั้นตอนต่างๆ ตามกระบวนการของกฎหมาย ก็ควรได้รับสิ่งตอบแทนหรือได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน ด้วยการหลุดพ้นจากหนี้สิน สามารถกลับไปเริ่มต้นใช้ชีวิตใหม่ในสังคมได้ตามปกติ ไม่ต้องถูกจำกัดสิทธิ หน้าที่อีกต่อไป จากแนวความคิดและหลักการดังกล่าว สามารถจำแนกวัตถุประสงค์หลักของกฎหมายล้มละลายได้สามประการ คือ

1.1 เพื่อจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้

เนื่องจากการงดเว้นการชำระหนี้ของบุคคลหนึ่งๆ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บรรดาเจ้าหนี้ และการที่เจ้าหนี้ไม่ได้รับชำระหนี้ยังส่งผลกระทบไปถึงบุคคลอื่นๆ อีกหลายทอดต่อเนื่องกันไป เหมือนระลอกคลื่น (Ripple Effect)¹⁰ โดยเฉพาะในสังคมที่เป็นไปในทางพาณิชย์มากขึ้น มีการติดต่อทำธุรกิจกันอย่างกว้างขวาง สถานะความเป็นลูกหนี้และเจ้าหนี้อาจเกิดขึ้นกับบุคคลเดียวและในเวลาเดียวกัน หมายความว่าความเป็นหนี้ย่อมสืบเนื่องไปเรื่อยๆ ยิ่งถ้าลูกหนี้ผู้ไม่ใช่หนี้เป็นผู้ค้าขายหรือพ่อค้าก็ต้องมีผลร้ายเพิ่มขึ้นอีก เพราะตามธรรมดาพ่อค้ามักมีสัญญา

⁸ Ibid. p. 22.

⁹ สุธีร์ ศุภินิตย์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 2 น. 15.

¹⁰ Andrew Keay and Peter Walton, *supra* note 6, p. 423.

ชำระหนี้มากกว่าผู้ที่ไม่ได้ทำการค้า การงดใช้หนี้ของพ่อค้ารายหนึ่งๆ ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใด จะโดยความประมาทเลินเล่อ หรือโดยจงใจไม่ชำระหนี้ก็ดี อาจเป็นเหตุให้มีผู้ได้รับความเสียหาย เพิ่มขึ้นอีกหลายราย การที่เจ้าหนี้ไม่ได้รับชำระหนี้ตามระยะเวลาที่เขาคาดหมายไว้นั้น อาจเป็นเหตุทำให้เขาไม่สามารถปฏิบัติการชำระหนี้ตามสัญญาหรือตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับบุคคลอื่น ต่อเนื่องไปอีก¹¹ เมื่อเกิดหนี้ขึ้น วิธีการบังคับชำระหนี้ที่ได้ผลดีคือการฟ้องดำเนินคดีกับลูกหนี้ เริ่มจากการบังคับชำระหนี้กับทรัพย์สินของลูกหนี้โดยให้เจ้าหนี้ฟ้องร้องเป็นคดีแพ่ง ซึ่งเป็นไปเพียงเพื่อ บังคับตามสิทธิของเจ้าหนี้เฉพาะราย หากลูกหนี้มีทรัพย์สินมากพอที่จะชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ทุกราย ก็คงไม่เกิดปัญหา แต่ถ้าลูกหนี้อยู่ในสถานะหนี้สินล้นพ้นตัว มีทรัพย์สินไม่เพียงพอชำระหนี้ ให้กับเจ้าหนี้ทุกราย เจ้าหนี้ที่ฟ้องคดีก่อนย่อมได้รับชำระหนี้ไปก่อน ส่วนเจ้าหนี้รายอื่นที่ฟ้องคดี ต่อมาหรือไม่ได้ฟ้องคดีอาจไม่ได้รับการชำระหนี้จากลูกหนี้เลย เกิดการแก่งแย่งกันในหมู่เจ้าหนี้ การปล่อยให้บรรดาเจ้าหนี้ต่างแก่งแย่งกันฟ้องบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตนเอง นอกจากจะทำให้ กองทรัพย์สินของลูกหนี้มีมูลค่าลดน้อยถอยลงแล้ว ยังทำให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกันใน หมู่เจ้าหนี้ เกิดความไม่เป็นธรรมและไม่เท่าเทียมกัน

เพื่อบรรเทาความเสียหายให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ เป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม ที่อาจได้รับผลร้ายจากการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้ โดยเฉพาะการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของบริษัท ขนาดใหญ่ซึ่งมีความจำเป็นต่อการใช้ชีวิตของบุคคลในสังคม และการมีหนี้สินล้นพ้นตัวดังกล่าว อาจมีผลกระทบต่อการยังชีพของบุคคลหลายฝ่าย เช่น เจ้าหนี้ (Creditors) ผู้ผลิตหรือ ผู้ประกอบการ (Suppliers) ลูกจ้าง (Employees) และสังคมโดยรวม (Community) เป็นต้น¹² การ ดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายจึงเป็นทางออกหนึ่ง เพราะทำให้เจ้าหนี้ทุกราย แม้จะไม่ได้ เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เริ่มต้นฟ้องคดีก็ตาม มีสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเจ้าหนี้ทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติเหมือนกันทั้งหมด เพียงแต่เจ้าหนี้ที่มี ฐานะสำคัญแห่งหนึ่งเหมือนกันหรืออยู่ในฐานะเดียวกัน ควรจะได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน ด้วย เหตุนี้กฎหมายล้มละลายจึงมีกระบวนการจัดการรวบรวมทรัพย์สิน (Collective Proceeding) ของ ลูกหนี้เข้าไว้ด้วยกัน รวมเป็นกองทรัพย์สินในคดีล้มละลาย เพื่อนำมาจัดสรรแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้ ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ต่อไป (Distribution)

¹¹ มองซิเออร์ เอ.ซี.เลเดเกอร์, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 1 น. 1-2.

¹² Andrew Keay and Peter Walton, *supra* note 6, p. 22.

1.2 เพื่อเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ได้ชำระหนี้สิน และกลับไปเริ่มต้นชีวิตใหม่

นอกจากแนวคิดของกฎหมายล้มละลายในการแก้ปัญหาลูกหนี้ที่อยู่ในสภาวะไม่สามารถชำระหนี้ได้ โดยการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อนำไปแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย ซึ่งเป็นการบรรเทาความเสียหายให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ แต่การกำหนดให้ลูกหนี้มีสถานะเป็นบุคคลล้มละลายมีผลเป็นการจำกัดสิทธิในการดำเนินธุรกิจและการจัดการทรัพย์สินและส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ประกอบกับการที่กฎหมายกำหนดสถานะของลูกหนี้ให้เป็นบุคคลล้มละลายมักถูกมองว่าเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดี เป็นเสมือนตราบาป (Stigma)¹³ ที่ลงโทษลูกหนี้ ทำให้ลูกหนี้ต้องถูกจำกัดสิทธิมากมายหลายประการทั้งในทางทรัพย์สินและเสรีภาพ การถูกจำกัดสิทธิมิได้มีอยู่แต่เฉพาะที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติล้มละลายเท่านั้น แต่ยังมีตามกฎหมายอื่นอีก เช่น ถูกห้ามประกอบอาชีพบางอย่าง ขาดคุณสมบัติที่จะสมัครเข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการและข้าราชการพลเรือน ห้ามเป็นผู้จัดการมรดก เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันกฎหมายล้มละลายยังมีความมุ่งหมายให้ลูกหนี้ได้หลุดพ้นจากหนี้สินทั้งปวง โดยการเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ที่สุจริตกลับไปสู่สถานะเดิม ได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ (Fresh Start) ไม่ว่าการเข้าสู่กระบวนการล้มละลายของลูกหนี้จะเป็นไปโดยสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ตาม เพราะสาเหตุการล้มละลายของลูกหนี้ไม่แน่ว่าจะเกิดจากความทุจริต ซ่อโง้งเพียงอย่างเดียว แต่อาจเป็นเพราะได้ประสบโชคร้ายอันเกิดจากเหตุที่ลูกหนี้ไม่สามารถคาดถึงได้¹⁴ การเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ได้ขอประนอมหนี้หรือมีการตกลงในเรื่องการชำระหนี้ระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้ หรือการร้องขอต่อศาลให้ปลดจากล้มละลายหรือการยกเลิกการล้มละลาย จึงเป็นกระบวนการเพื่อช่วยให้ลูกหนี้สามารถเป็นอิสระจากหนี้สิน มีอำนาจจัดการทรัพย์สินได้อย่างเดิม กลับมาเริ่มต้นชีวิตใหม่¹⁵ ได้อย่างรวดเร็ว

¹³ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 2.

¹⁴ จักรปาณีศรีศิริวิสุทธิ, หลวง, กฎหมายลักษณะล้มละลาย, (พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2482), น. 4.

¹⁵ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3 น. 5.

1.3 เพื่อสอบสวนถึงความประพฤติของลูกหนี้ และสาเหตุแห่งการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้

การที่ลูกหนี้ตกอยู่ในภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว เกิดขึ้นได้จากหลากหลายปัจจัย ทั้งปัจจัยจากตัวลูกหนี้ หรือจากปัจจัยภายนอกตัวลูกหนี้ซึ่งไม่อาจคาดหมายได้ เป็นต้นว่า เกิดความผิดพลาดในการดำเนินธุรกิจ การถูกเลิกจ้าง จากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จากการขาดทุนโดยมีเหตุจำเป็น หรือเกิดจากการฉ้อโกงของลูกหนี้¹⁶ ความประพฤติไม่สุจริตของลูกหนี้ที่มีเจตนาฉ้อฉลเจ้าหนี้ จำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สิน มีเจตนาจะไม่ชำระหนี้ และโดยที่วัตถุประสงค์ของกฎหมายล้มละลายมีความมุ่งหมายให้ลูกหนี้ได้ชำระสะสางหนี้สิน กลับมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมได้ แต่มิได้หมายความว่า บุคคลล้มละลายทุกคนจะได้รับโอกาสเช่นนั้น กฎหมายมีวิธีการคัดกรองบุคคลที่ควรได้รับประโยชน์ด้วยการสอบสวนถึงความประพฤติของลูกหนี้ และสาเหตุแห่งการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้ (Investigation) เพื่อแยกแยะลูกหนี้ที่สุจริตและไม่สุจริตออกจากกัน เฉพาะลูกหนี้ที่สุจริตและปฏิบัติตามขั้นตอน หรือกฎระเบียบตามที่กฎหมายล้มละลายกำหนดไว้เท่านั้นที่จะได้รับการชำระสะสางหนี้สินและกลับไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้ ในขณะเดียวกัน ก็มีกระบวนการลงโทษผู้ที่ไร้ความสามารถหรือไม่สุจริตด้วย¹⁷ กฎหมายล้มละลายกำหนดให้มีกระบวนการตรวจสอบหาข้อเท็จจริงโดยเจ้าหนี้ การสอบสวนของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และการไต่สวนโดยเปิดเผยของศาล ซึ่งเป็นกระบวนการที่โปร่งใส และเป็นขั้นตอนสำคัญต่อการสืบทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ว่ามีความประพฤติอย่างไร มีการกระทำที่เป็นไปในทางฉ้อโกง ฉ้อฉลทุจริตหรือไม่ เหตุที่นำไปสู่ภาวะการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้เกิดจากสาเหตุใด ลูกหนี้มีทรัพย์สินและหนี้สินอะไรบ้าง มีการจำหน่ายโอนทรัพย์สิน หรือมีการกระทำใดที่อาจเป็นทางทำให้เจ้าหนี้รายใดรายหนึ่งได้เปรียบเสียเปรียบกันหรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการกลั่นกรองบุคคลที่สมควรได้รับประโยชน์จากผลของกฎหมาย กล่าวคือ ช่วยให้ผู้คนที่ดำเนินธุรกิจด้วยความสุจริตได้กลับมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมได้อย่างปกติ

¹⁶ มองซิเออร์ เอ.ซี.เลเดเกอร์, *อั่งแล้ว เชิงอรรถที่ 1* น. 4.

¹⁷ Ian F. Fletcher, *The Law of Insolvency*, (London: Sweet & Maxwell, 2002),

2. หลักการของการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้

จากแนวคิดของกฎหมายล้มละลายเรื่องการจัดการและรวบรวมทรัพย์สิน ที่ไม่ต้องการให้เจ้าหนี้เกิดการแก่งแย่งกันบังคับชำระหนี้กับทรัพย์สินของลูกหนี้ เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกัน เพราะการที่ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว ย่อมมีความหมายอยู่ในตัวแล้วว่า ลูกหนี้มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน แม้ว่าเจ้าหนี้จะมีสิทธิอันชอบธรรมในการดำเนินการทางกฎหมายให้ได้มาซึ่งการชำระหนี้ แต่การที่เจ้าหนี้ต่างฟ้องร้องดำเนินคดีกับลูกหนี้ด้วยความประสงค์ที่จะเร่งนำทรัพย์สินต่างๆ มาชำระหนี้ของตนให้ได้มากที่สุด ย่อมเป็นที่เสียหายแก่บรรดาเจ้าหนี้คนอื่นซึ่งมีความชอบธรรมที่จะได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ด้วย ดังนั้น กฎหมายล้มละลายจึงถูกตราขึ้นเพื่อให้มีกระบวนการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเป็นระบบ ให้ความคุ้มครองแก่เจ้าหนี้ให้ได้รับชำระหนี้โดยเสมอภาค ภายใต้แนวคิดและหลักการ ดังต่อไปนี้

2.1 การจำกัดสิทธิของลูกหนี้

การที่ลูกหนี้ตกอยู่ในภาวะมีหนี้สินล้นพ้นตัว แสดงให้เห็นว่าลูกหนี้ไม่มีความสามารถชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ได้ เพราะลูกหนี้มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน การปล่อยให้ลูกหนี้ดำเนินธุรกิจของตนต่อไป อาจทำให้ทรัพย์สินของลูกหนี้ที่เหลืออยู่ถูกนำไปใช้จนหมดสิ้น เพราะเป็นความไม่แน่นอนว่าการดำเนินธุรกิจหรือประกอบกิจการของลูกหนี้ต่อไปจะเป็นไปในทิศทางใด หากโชคดี ลูกหนี้ประสบความสำเร็จ อาจส่งผลให้ลูกหนี้มีทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น หากโชคร้าย ลูกหนี้จะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายและเงินลงทุนที่เพิ่มขึ้น เป็นเหตุให้มูลค่าทรัพย์สินยิ่งลดน้อยถอยลง และเป็นธรรมดาว่า ลูกหนี้มักทำการจำหน่าย ถ้ายกทรัพย์สินออกไปให้พ้นจากอำนาจบังคับชำระหนี้ หรือเลือกชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้บางราย เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกัน

ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้ลูกหนี้ก่อภาระหนี้สินขึ้นอีก หรือเลือกชำระหนี้ให้เจ้าหนี้บางรายเป็นทำนองเลือกที่รักมักที่ชัง ป้องกันมิให้ลูกหนี้กระทำการฉ้อฉล ยักยอก ถ้ายกทรัพย์สิน และป้องกันมิให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายโดยความเลินเล่อหรือโดยความฉ้อโกงของลูกหนี้ กฎหมายล้มละลายจึงถอนอำนาจของลูกหนี้มิให้ปกครองหรือจำหน่ายทรัพย์สินของตนอีกต่อไป¹⁸ วางหลักการควบคุมและจัดการทรัพย์สิน โดยการจำกัดสิทธิของลูกหนี้ รวมถึงมีกระบวนการติดตามรวบรวมทรัพย์สินกลับเข้าสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ เมื่อเข้าสู่กระบวนการ ลูกหนี้จะถูกจำกัดสิทธิมิ

¹⁸ มอนซิเออร์ เอ.ซี.เลเดเกอร์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1 น. 5.

ให้ดำเนินธุรกิจหรือจัดการกิจการและทรัพย์สินของตนเองได้อีก ผลของการถูกจำกัดสิทธินี้ ไม่มีผลเฉพาะเพียงเรื่องทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังมีผลไปถึงการจำกัดเสรีภาพของลูกหนี้ด้วย เช่น เสรีภาพในการใช้ชีวิต เสรีภาพในการประกอบอาชีพ การใช้ชีวิตของลูกหนี้ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยใช้ชีวิตได้อย่างอิสระ กลับถูกจำกัดด้วยผลของกฎหมาย การเคลื่อนไหวของลูกหนี้จะถูกควบคุมโดยบุคคลหรือองค์กรที่กฎหมายให้อำนาจ

ในทางทฤษฎี การล้มละลายของบุคคลธรรมดาและการล้มละลายของนิติบุคคลนั้นมีสถานะทางกฎหมายที่แตกต่างกัน เนื่องจากการล้มละลายของบุคคลธรรมดาได้ทำให้สภาพบุคคลของลูกหนี้สูญสิ้นไป เพียงแต่เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพบางประการในระหว่างที่ลูกหนี้อยู่ในกระบวนการล้มละลาย ส่วนการล้มละลายของนิติบุคคลนั้น จะมีผลให้นิติบุคคลต้องสิ้นสถานะทางกฎหมายไปอย่างสิ้นเชิงด้วยการเลิกกิจการ (Winding Up)

2.2 การหาคนกลางเข้ามาจัดการกองทรัพย์สินของลูกหนี้

จากความมุ่งหมายของกฎหมายล้มละลายที่มีความต้องการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ให้เสร็จสิ้นไป แต่เมื่อเริ่มเข้าสู่กระบวนการ ลูกหนี้ถูกกฎหมายจำกัดสิทธิให้จัดการกิจการและทรัพย์สินต่างๆ ได้เอง การจัดการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้จึงต้องการบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดา นิติบุคคล หรือองค์กรจากภาครัฐและภาคเอกชน ภายใต้ชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับแต่ละระบบกฎหมาย เช่น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (Official Receiver) ผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ผู้แทนในคดีล้มละลาย (Insolvency Representative) เป็นต้น มีการกำหนดคุณสมบัติ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ของผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ เพราะการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายมีความยุ่งยาก ซับซ้อน การมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น กฎหมาย การเงิน การบริหารจัดการ การบัญชี จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กระบวนการล้มละลายดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เหตุที่กฎหมายต้องการให้บุคคลภายนอก นอกเหนือจากลูกหนี้และเจ้าหนี้เป็นผู้เข้ามาทำหน้าที่จัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจแก่ลูกหนี้และเจ้าหนี้ว่า การจัดการเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้จะเป็นไปโดยอิสระ เป็นกลาง ไม่มีผลประโยชน์ขัดแย้ง และสามารถรักษามูลค่าทรัพย์สินของลูกหนี้ไว้ได้

2.3 การให้เจ้าหนี้ยื่นขอรับชำระหนี้

เมื่อลูกหนี้ตกเป็นผู้มีหนี้สินล้มละลาย เริ่มเข้าสู่กระบวนการล้มละลาย ลูกหนี้จะถูกจำกัดสิทธิในการจัดการกิจการและทรัพย์สินของตน ซึ่งมีผลให้อำนาจจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ตกเป็นของผู้ที่กฎหมายให้อำนาจในการดูแลทรัพย์สินของบุคคลล้มละลาย ได้แก่ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (Official Receiver) หรือผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสต์ (Trustee) ในขณะเดียวกัน เจ้าหนี้ทั้งหลายก็จะถูกจำกัดสิทธิในการฟ้องร้องดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลายหรือเป็นคดีแพ่งเกี่ยวกับหนี้ซึ่งอาจขอรับชำระได้ สำหรับคดีล้มละลายที่ได้ฟ้องไว้ก่อนแล้ว เมื่อศาลได้มีคำสั่งในคดีหนึ่งคดีใดให้พิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาดแล้ว ศาลก็ต้องจำหน่ายคดีล้มละลายนั่นเสีย แต่เพื่อเป็นการรับรองสิทธิของเจ้าหนี้ให้สามารถบังคับชำระหนี้จากลูกหนี้ได้ กฎหมายล้มละลายจึงกำหนดให้เจ้าหนี้ทุกรายที่ประสงค์จะได้รับชำระหนี้ต้องยื่นคำขอรับชำระหนี้หรือขอพิสูจน์หนี้ในคดีล้มละลาย ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา หรือเป็นเจ้าหนี้ที่ได้ยื่นฟ้องคดีแพ่งไว้แล้ว แต่คดียังอยู่ในระหว่างพิจารณาก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการพิสูจน์หนี้หรือสิทธิเรียกร้องที่เจ้าหนี้มีอยู่ตามกฎหมาย รับรองและยืนยันความเป็นเจ้าหนี้ ให้เจ้าหนี้ได้รับสิทธิเข้าร่วมในกระบวนการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย ในกรณีที่เจ้าหนี้ไม่ได้ยื่นขอรับชำระหนี้ เจ้าหนี้จะไม่มีสิทธิฟ้องบังคับหนี้จากลูกหนี้ได้ เพราะกฎหมายล้มละลายไม่ต้องการให้เจ้าหนี้ใช้สิทธิบังคับหนี้ของตนได้เอง ซึ่งเป็นไปตามหลักการของกฎหมายล้มละลายที่ประสงค์ให้มีการใช้ประโยชน์จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้โดยเสมอภาคกัน กล่าวได้ว่ากระบวนการขอรับชำระหนี้ตามกฎหมายล้มละลายเปลี่ยนสิทธิของเจ้าหนี้จากการฟ้องบังคับหนี้จากลูกหนี้ เป็นการขอรับชำระหนี้แต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ กระบวนการขอรับชำระหนี้ยังช่วยให้สามารถรวบรวมเจ้าหนี้ สามารถกำหนดจำนวนหนี้ทั้งหมดในคดีล้มละลายได้ และช่วยให้บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายของลูกหนี้ได้รับการชำระหนี้อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันตามหลักสัดส่วนแห่งหนี้

2.4 การให้เจ้าหนี้ได้รับความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

นับตั้งแต่เวลาที่เริ่มเข้าสู่กระบวนการจัดการและรวบรวมทรัพย์สิน บรรดาทรัพย์สินทั้งหมดของลูกหนี้จะถูกนำมารวมเป็นกองทรัพย์สินในคดีล้มละลาย เพื่อจัดสรรเป็นค่าใช้จ่าย ค่าดำเนินการ และชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายของลูกหนี้ที่ได้ยื่นขอรับชำระหนี้หรือยื่นขอ

พิสูจน์หนี้ตามกระบวนการที่กฎหมายกำหนดและได้รับความรับรองแล้ว เจ้าหนี้เหล่านั้นจะเป็นผู้ที่ได้รับสิทธิในการได้รับชำระหนี้โดยวิธีการแบ่งเฉลี่ยจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ตามสัดส่วน อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน เพราะการปล่อยให้เจ้าหนี้แต่ละรายต่างฟ้องบังคับหนี้จากลูกหนี้เป็นคดีแพ่งด้วยตนเอง จะทำให้ทรัพย์สินของลูกหนี้ถูกนำมาชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้รายนั้นเพียงรายเดียวจนสิ้นเชิง ส่วนเจ้าหนี้รายอื่นที่ไม่ได้ร่วมฟ้องคดีด้วยหรือยื่นฟ้องคดีภายหลังจากที่ทรัพย์สินของลูกหนี้ถูกนำไปใช้ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้รายก่อนจนหมดสิ้นแล้ว หรืออาจเหลือทรัพย์สินเพียงจำนวนเล็กน้อยจนไม่สามารถชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้รายอื่นได้อีก ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรมต่อเจ้าหนี้ เพราะการที่ลูกหนี้ตกเป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายมากอยู่แล้ว ดังนั้น กระบวนการตามกฎหมายล้มละลายจึงสามารถช่วยเยียวยาความเสียหายของเจ้าหนี้ในส่วนนี้ได้ โดยให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่มีสาระสำคัญแห่งหนี้เหมือนกันหรืออยู่ในฐานะเดียวกัน ได้ปฏิบัติตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ ได้รับส่วนแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน หรือเป็นที่รู้จักกันว่า หลัก Pari Passu (Pari Passu Principle)¹⁹ แม้ว่าหลัก Pari Passu จะถือเป็นหัวใจสำคัญของกฎหมายล้มละลาย แต่มีข้อยกเว้นบางประเภทที่เป็นข้อยกเว้นของหลัก Pari Passu เช่น การหักกลบลบหนี้ (Set-Off)²⁰ หนี้ด้อยสิทธิ (Debt Subordination)²¹ ค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลาย (Liquidation and Bankruptcy Expenses)²² เจ้าหนี้บุริมสิทธิ (Preferential Creditors)²³ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้บางรายที่ได้ช่วยเหลือลูกหนี้ เช่น เจ้าหนี้มีประกัน หรือลูกจ้างของลูกหนี้ มีสิทธิได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ก่อนเจ้าหนี้รายอื่นในลำดับก่อนเจ้าหนี้รายอื่น²⁴

¹⁹ Andrew Keay and Peter Walton, *supra* note 6, p. 302.

²⁰ *Ibid.* p. 397.

²¹ *Ibid.* pp. 397-398.

²² *Ibid.* p. 399.

²³ *Ibid.* p. 400.

²⁴ มองซิเออร์ เอ.ซี.เลเดเกอร์, *อ้างแล้ว* เชิงอรรถที่ 1 น. 9.

3. ผู้ที่มีบทบาทในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สิน

จากวัตถุประสงค์ของกฎหมายล้มละลายที่ต้องการรวบรวมทรัพย์สิน และชำระหนี้สินของลูกหนี้ผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว²⁵ ให้สามารถกลับมาเริ่มต้นใช้ชีวิตในสังคมได้ใหม่ โดยไม่ต้องถูกจำกัดสิทธิ เสรีภาพในการดำรงชีวิตและการจัดการทรัพย์สิน รวมถึงความต้องการให้บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย ได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ตามสัดส่วนแห่งหนี้ กฎหมายจึงควรมีกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ที่ดี มีวิธีที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ เพื่อรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ให้ได้มากที่สุด และนำมาชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ต่อไป

เพื่อเป็นการบรรเทาความเสียหายและให้บรรดาเจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ จึงควรมีพื้นฐานของกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมูลค่ากองทรัพย์สินของลูกหนี้มีมากเท่าใด เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิได้รับชำระหนี้มากขึ้นตามไปด้วย แต่ตามธรรมชาติของลูกหนี้อย่อมมีความต้องการในทิศทางที่ตรงข้ามกับความต้องการของเจ้าหนี้ คือ เจ้าหนี้เป็นฝ่ายค้นหาและรวบรวมทรัพย์สินและหนี้สิน ส่วนทางด้านลูกหนี้ก็เป็นฝ่ายค้นหาหนทางที่จะหลุดพ้นจากหนี้สิน²⁶ ดังนั้น เพื่อให้การรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องการให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ลูกหนี้ เจ้าหนี้ และศาล ได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการและขั้นตอนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ซึ่งต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงบทบาทของบุคคลเหล่านั้นที่มีต่อกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้

3.1 เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

นับตั้งแต่เริ่มเข้าสู่กระบวนการ ลูกหนี้หมดอำนาจที่จะจัดการกิจการและทรัพย์สินต่างๆ ได้เอง เพราะการปล่อยให้ลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวดำเนินกิจการต่อไปหรือให้ลูกหนี้จัดการ

²⁵ กฎหมายล้มละลายของไทยใช้เกณฑ์การที่ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว เป็นฐานในการเริ่มคดีล้มละลาย ส่วนตามกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษ ใช้เรื่องการที่ลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ (Inability to pay) เป็นฐานในการเริ่มคดีล้มละลาย

²⁶ วิชา มหาคุณ, “วิวัฒนาการโดยสังเขปของระบบล้มละลาย”, เล่มที่ 22 วารสารกฎหมาย (จุฬาฯ), น. 13 (กุมภาพันธ์ 2547).

ทรัพย์สินของตนเองได้ตามปกติ อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อมูลค่าทรัพย์สิน เจ้าหนี้ และส่งผลถึงระบบเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก กฎหมายล้มละลายจึงต้องมีบทบัญญัติอันเป็นการจำกัดสิทธิของลูกหนี้ เพื่อป้องกันมิให้ลูกหนี้ก่อภาระหนี้ขึ้นอีก อันมีผลทำให้กองทรัพย์สินของลูกหนี้มีมูลค่าลดน้อยถอยลง ซึ่งไม่เป็นผลดีทั้งต่อตัวลูกหนี้เองและต่อบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงกำหนดให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกคดีเข้ามาจัดการกิจการและทรัพย์สินแทนลูกหนี้

เมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้ ไม่ว่าจะเป็นการพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราวหรือพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะเป็นบุคคลเดียวที่เข้ามาดูแลจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ เก็บรวบรวม รับเงิน หรือทรัพย์สินซึ่งจะตกได้แก่ลูกหนี้หรือซึ่งลูกหนี้มีสิทธิจะได้รับจากผู้อื่น จัดการและจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ หรือกระทำการที่จำเป็นเพื่อให้กิจการของลูกหนี้ที่ค้างอยู่ให้เสร็จสิ้นไป²⁷ เข้ายึดดวงตรา สมุดบัญชี เอกสาร และบรรดาทรัพย์สินของลูกหนี้ซึ่งอยู่ในความครอบครองของลูกหนี้²⁸ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินของลูกหนี้เองหรือของผู้อื่นก็ตาม ถ้าเป็นทรัพย์สินอันอาจแบ่งได้ในคดีล้มละลาย²⁹ ก็อยู่ในอำนาจของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่ย่อมยึดได้ทั้งสิ้น โดย

²⁷ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 22.

²⁸ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 19.

²⁹ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 109 บัญญัติว่า

“ทรัพย์สินดังต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นทรัพย์สินในคดีล้มละลายอันอาจแบ่งแก่เจ้าหนี้ได้

(1) ทรัพย์สินทั้งหลายอันลูกหนี้มีอยู่ในเวลาเริ่มต้นแห่งการล้มละลายรวมทั้งสิทธิเรียกร้องเหนือทรัพย์สินของบุคคลอื่น เว้นแต่

ก. เครื่องใช้สอยส่วนตัวอันจำเป็นแก่การดำรงชีพ ซึ่งลูกหนี้รวมทั้งภริยาและบุตรผู้เยาว์ของลูกหนี้ จำเป็นต้องใช้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูป และ

ข. สัตว์ พืชพันธุ์ เครื่องมือและสิ่งของสำหรับใช้ในการประกอบอาชีพของลูกหนี้ราคา รวมกันไม่เกินหนึ่งแสนบาท

(2) ทรัพย์สินซึ่งลูกหนี้ได้มาภายหลังเวลาเริ่มต้นแห่งการล้มละลายจนถึงเวลาปลดจากล้มละลาย

(3) สิ่งของซึ่งอยู่ในครอบครองหรืออำนาจสั่งการหรือสั่งจำหน่ายของลูกหนี้ ในทางการค้าหรือธุรกิจของลูกหนี้ ด้วยความยินยอมของเจ้าของอันแท้จริง โดยพฤติการณ์ซึ่งทำให้เห็นว่าลูกหนี้เป็นเจ้าของในขณะที่มีการขอให้ลูกหนี้ล้มละลาย”

เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะดำเนินการยึดด้วยตนเอง หรือขอให้เจ้าพนักงานบังคับคดีจัดการยึดทรัพย์ของลูกหนี้แทน โดยโจทก์เป็นผู้นำยึดก็ได้³⁰ ในการติดต่อใดๆ กับลูกหนี้ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการ การทวงหนี้ การฟ้องร้องดำเนินคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ จึงต้องกระทำโดยหรือผ่านทางเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เท่านั้น การใดที่ลูกหนี้กระทำไปโดยปราศจากความเห็นชอบของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือศาล ย่อมตกเป็นโมฆะ

มีข้อสังเกตว่า การจัดการดูแลทรัพย์สินของลูกหนี้โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เป็นการกระทำไปเพื่อประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้ เช่น ตรวจสอบพฤติกรรมและการกระทำของลูกหนี้ เพื่อหาสาเหตุการมีหนี้สินล้นพ้นตัว การสืบหาทรัพย์สินและความมีอยู่ของหนี้สิน การบริหารจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ การติดตามทรัพย์สินเข้าสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ การเพิกถอนนิติกรรมบางอย่างที่ลูกหนี้ทำขึ้นก่อนศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ เป็นต้น นอกจากนี้ กฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษยังเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้แต่งตั้งผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสตี (Trustee) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวแทนเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ โดยผู้จัดการทรัพย์สินหรือทรัสตี (Trustee) นี้จะเป็นผู้ดูแลรับจ่ายหนี้ให้เท่านั้น ไม่ได้รับทรัพย์สินเป็นของตนเอง และจะทำการอย่างอื่นได้เมื่อมีกฎหมายหรือสัญญาแต่งตั้งหรือมอบอำนาจให้กระทำได้ หรือเป็นกรณีที่เจ้าหนี้ไม่สามารถกระทำเองได้

3.1.1 บทบาทหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

จากอำนาจหน้าที่หลักของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการรวบรวมทรัพย์สิน เพื่อนำมารวมเป็นกองทรัพย์สินในคดีล้มละลาย ดังนั้น กฎหมายจึงให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการดำเนินการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) การซักถามลูกหนี้เกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน

กระบวนการให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราวหรือพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะหมายเรียกให้ลูกหนี้มาให้การ ให้ลูกหนี้สาบานตัวและยื่นคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน ตอบข้อซักถามของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

³⁰ ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการบังคับคดีล้มละลายและการชำระบัญชี พ.ศ. 2520 ข้อ 5. แก้ไขเพิ่มเติมโดยระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการบังคับคดีและการชำระบัญชี (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2544.

ข้อซักถามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ใช้ซักถามลูกหนี้ มีดังนี้³¹

1. ลูกหนี้ประกอบธุรกิจอะไร ใช้นาม หรือนามสมญาว่าอะไร ประกอบธุรกิจในต่างประเทศหรือไม่ มีหุ้นส่วนในและนอกประเทศหรือไม่
2. ใครเป็นหุ้นส่วนบ้าง และอยู่ที่ใด
3. ใครเป็นหุ้นส่วนที่ออกแล้วบ้าง ออกเมื่อใด เพราะเหตุใด
4. การเข้าหุ้นส่วนมีหลักฐานอย่างไร และได้จดทะเบียนหรือไม่
5. ลูกหนี้เคยเข้าหุ้นส่วนที่ใด หรือไม่ ออกเมื่อใด เพราะเหตุใด
6. เมื่อเริ่มประกอบธุรกิจ มีจำนวนทรัพย์สินเป็นทุนเท่าใด
7. ได้รับเงินเดือน บำนาญ หรือผลประโยชน์อย่างอื่น อย่างไร
8. ขาดทุน หรือกำไร มีลำดับอย่างไร
9. เหตุใดจึงถูกขอให้ล้มละลาย
10. ทรัพย์สินส่วนตัวที่มีได้ใช้ในการประกอบธุรกิจ เวลานี้มีเท่าใด
11. ฝากทรัพย์ไว้กับใครบ้าง
12. ได้ขายฝาก จำนอง จำน่า หรือเอาทรัพย์สินให้ไว้เป็นประกันแก่ใครอย่างใดบ้าง กำหนดไถ่ถอนเมื่อใด
13. ทรัพย์สินคู่สมรสของลูกหนี้มีอะไรบ้าง
14. ทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่อยู่ในความครอบครองของลูกหนี้ หรือของผู้อื่นอันอาจแบ่งได้ในคดีล้มละลายมีอะไรบ้าง
15. ได้โอนทรัพย์สินไปยังบุคคลอื่นภายในระยะ 3 ปี ก่อนถูกพิทักษ์ทรัพย์บ้างหรือไม่ เป็นจำนวนเท่าใด
16. ในระหว่างระยะเวลา 3 เดือน ก่อนมีการขอให้ล้มละลายและภายหลังนั้นได้โอนทรัพย์สิน หรือชำระหนี้แก่เจ้าหนี้คนใดบ้างหรือไม่ เป็นจำนวนเท่าใด
17. ส่งทรัพย์สินไปนอกเขตอำนาจศาล หรือนอกราชอาณาจักรภายใน 3 เดือน ก่อนมีการขอให้ล้มละลายและภายหลังนั้นบ้างหรือไม่
18. ดวงตรา สมุดบัญชี และหลักฐานแห่งหนี้ ซึ่งลูกหนี้มีสิทธิเรียกร้องอยู่บ้างหรือไม่
19. ทำบัญชีไว้จนถึงวันใด

³¹ กรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการกรมบังคับคดี กรมบังคับคดี, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯ พรินติ้ง กรุ๊ป, 2540), น. 8-10.

20. มีบัญชีแสดงกิจการ ต้นทุน กำไร ย้อนหลังขึ้นไป 3 ปี นับแต่วันถูกพิทักษ์ทรัพย์หรือไม่

21. มีหนี้สินประมาณเท่าใด เจ้าหนี้ต่างประเทศมีหรือไม่ กี่ราย เงินเท่าใด

22. มีลูกหนี้ตลอดจนสิทธิและทรัพย์สินที่จะได้รับจากบุคคลอื่นเท่าใด

23. ลูกหนี้ที่อยู่นอกเขตอำนาจศาลมีบ้างหรือไม่ จำนวนเท่าใด

24. ที่פקอาศัยและที่เก็บทรัพย์สินเป็นของใคร เสียค่าเช่าเท่าใด ค่าเช่าค้างชำระมีบ้างหรือไม่

25. มีสัญญาที่จะต้องปฏิบัติกับใครไว้อย่างไร หรือไม่ มีกำหนดเวลาอย่างไร

26. เหตุใดจึงขึ้นทำการค้าขายต่อไป เมื่อรู้อยู่แล้วว่า ไม่มีทรัพย์สินที่จะชำระหนี้

27. ในระหว่างระยะเวลา 3 เดือน ก่อนมีการขอให้ล้มละลายและภายหลังนั้น ได้ก่อให้เกิดหนี้ขึ้นเพื่อให้ได้ทรัพย์สินมาพอชำระหนี้ถึง 50 ใน 100 ของหนี้ที่ไม่มีประกันบ้างหรือไม่ มีใครบ้าง จำนวนเท่าใด

28. ได้ฟ้อง หรือต่อสู้คดีโดยไม่จำเป็นก่อนถูกฟ้องล้มละลายบ้างหรือไม่ คดีนั้นมีผลอย่างไร

29. มีคดีค้างศาล หรือถูกยึดทรัพย์สินในคดีแพ่งบ้างหรือไม่

30. จดคำให้การของลูกหนี้ในเรื่องอื่นๆ ที่เห็นสมควรถาม

31. ได้เคยล้มละลาย หรือประณอมหนี้มาบ้างหรือไม่

32. ผู้ล้มละลายได้เคยเสี่ยงโชคอันน่าจะขาดทุน หรือใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย หรือโดยเล่นการพนัน หรือโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงในธุรกิจของตนบ้างหรือไม่

33. มีหนี้ซึ่งเกิดขึ้นโดยทุจริต ข้อโกงซึ่งผู้ล้มละลายมีส่วนเกี่ยวข้องกับสมรู้บ้างหรือไม่

34. ทรัพย์สินของผู้ล้มละลายมีเหลือถึง 50 ใน 100 ของหนี้ที่ไม่มีประกันหรือไม่ ถ้ามีไม่ถึงเพราะเหตุใด

จากข้อซักถามดังกล่าวนี้ จะพบว่า เป็นข้อซักถามที่ล้วนแต่ช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ได้มากขึ้น เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการยึดทรัพย์ ทวงหนี้ ติดตามทรัพย์สินของลูกหนี้ที่อาจมีการยกย้าย ถ่ายเทออกไป กลับคืนมาสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการขอให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมที่มีลักษณะเป็นการฉ้อฉล ตามมาตรา 113 และ 114 หรือเพิกถอนนิติกรรมใดๆ ซึ่งลูกหนี้กระทำขึ้นโดยมุ่งหมายให้เจ้าหนี้คนหนึ่งคนใดได้เปรียบเจ้าหนี้อื่น ตามมาตรา 115 และ 116 อันเป็น

บทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิของเจ้าหนี้จากการกระทำการฉ้อฉลของลูกหนี้ และคุ้มครองสิทธิของบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายให้ได้รับความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

หากลูกหนี้มีสิทธิเรียกร้องต่อบุคคลภายนอก เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็สามารถอาศัยบทบัญญัติมาตรา 118 และ 119 เพื่อรวบรวมสิทธิเรียกร้องเหล่านี้เข้าสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ได้โดยมีหนังสือทวงหนี้ไปยังบุคคลดังกล่าวให้ชำระเงินหรือส่งมอบทรัพย์สิน แต่ในกรณีที่ลูกหนี้มีทั้งสิทธิเรียกร้องและในขณะเดียวกันลูกหนี้ก็มีหน้าที่ต้องปฏิบัติในลักษณะสัญญาต่างตอบแทน³² โดยปรากฏว่าทรัพย์สินของลูกหนี้หรือสิทธิตามสัญญาที่ลูกหนี้จะพึงปฏิบัติ มีภาระเกินควรกว่าประโยชน์ที่จะพึงได้ มาตรา 122 ก็ให้อำนาจเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่จะไม่ยอมรับหรือปฏิเสธสิทธิตามสัญญาดังกล่าวได้

นอกจากการซักถามลูกหนี้ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินแล้ว พระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 117 ยังได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการออกหมายเรียกลูกหนี้ คู่สมรสของลูกหนี้ หรือบุคคลอื่นใดซึ่งได้ความหรือสงสัยว่าบุคคลดังกล่าวมีทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในครอบครอง หรือเชื่อว่าเป็นหนี้ลูกหนี้ หรือเห็นว่าสามารถแจ้งข้อความเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้มาได้ส่วน หรือสอบสวน และมีอำนาจสั่งให้บุคคลนั้นๆ ส่งเอกสาร หรือวัตถุพยานซึ่งอยู่ในความยึดถือ หรืออำนาจของผู้นั้น ส่งเอกสารหรือวัตถุพยานซึ่งอยู่ในความยึดถือ หรืออำนาจของผู้นั้นอันเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ (มาตรา 117 วรรคแรก) เพื่อซักถามข้อมูลต่างๆ ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการจัดการกิจการและรวบรวมทรัพย์สิน เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ และรวบรวมทรัพย์สินกลับคืนมาในกองทรัพย์สินของลูกหนี้ หากบุคคลตามหมายเรียกนั้นจงใจขัดขืนหมายเรียกหรือคำสั่ง ศาลมีอำนาจที่ออกหมายจับบุคคลนั้นมาขังไว้จนกว่าจะได้ปฏิบัติตามคำสั่งศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (มาตรา 117 วรรคสอง)

แต่ในขั้นตอนการซักถามลูกหนี้มักพบปัญหาว่า ในวิธีปฏิบัติของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการซักถามลูกหนี้ถึงเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน จะใช้คำถามที่มีการลอกแบบและดำเนินการเป็นแบบเดียวกันมาโดยตลอด³³ ประกอบกับการตอบข้อซักถามของลูกหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ มักเป็นไปด้วยความระมัดระวัง โดยหลีกเลี่ยงไม่ตอบคำถามใดๆ ที่อาจส่ง

³² เอื้อน ขุนแก้ว, คู่มือการศึกษากฎหมายล้มละลาย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลสยาม พรินติ้ง (ประเทศไทย), 2549), น. 234.

³³ พิชัย นิลทองคำ, 43 ขั้นตอนในการดำเนินคดีล้มละลาย ปลดหนี้ : มิใช่โกง, (กรุงเทพมหานคร: อทตยามิไลน์เนียม, 2545), น. 80.

ผลร้ายกับตน ข้อมูลต่างๆ ที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับจากการซักถามจึงอาจไม่ใช่ข้อมูลที่แท้จริง และเจ้าหนี้ผู้ซึ่งสามารถช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ ก็ไม่ให้ความสำคัญเข้าร่วมในกระบวนการเท่าที่ควร เพราะด้วยบทบัญญัติของกฎหมายมิได้บังคับให้เจ้าหนี้ต้องไปในวันดังกล่าว เพียงแต่เป็นสิทธิที่เจ้าหนี้จะไปหรือไม่ก็ได้ ส่งผลให้การติดตามรวบรวมทรัพย์สิน การทราบถึงสิทธิเรียกร้องต่างๆ ที่ลูกหนี้มีต่อบุคคลอื่น การล่วงรู้ถึงการทำนิติกรรมที่อาจขอเพิกถอนได้ หรือการบอกปิดไม่ยอมรับทรัพย์สินหรือสิทธิตามสัญญาที่มีภาระเกินควรกว่าประโยชน์ที่พึงได้ ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร แม้กฎหมายจะได้กำหนดโทษกรณีที่ลูกหนี้ไม่ยื่นคำชี้แจง หรือละเว้นไม่แจ้งข้อความอันเป็นสาระสำคัญ หรือกล่าวเท็จเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินไว้ในมาตรา 163³⁴ และกรณีที่ลูกหนี้หลีกเลี่ยงการถูกสอบสวน หรือไต่สวนเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินไว้ในมาตรา 169³⁵ แต่หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่พบข้อพิรุธในคำชี้แจงของลูกหนี้และข้อความเหล่านั้น หรือไม่มีใจทักหรือบุคคลใดคัดค้าน เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็มักจะเชื่อตามคำชี้แจงของลูกหนี้

³⁴ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 163 บัญญัติว่า

“ลูกหนี้คนใดกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้มีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือจำคุกไม่เกินสองปี หรือทั้งปรับทั้งจำ

(1) ผ่าฝืนบทบัญญัติแห่งมาตรา 23 มาตรา 30 หรือมาตรา 67(1) หรือ (2) โดยไม่มีข้อแก้ตัวอันสมควร

(2) ละเว้นไม่แจ้งข้อความอันเป็นสาระสำคัญ หรือกล่าวเท็จเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของตนต่อศาล เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ หรือที่ประชุมเจ้าหนี้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่ามิได้มีเจตนาฉ้อฉล

....”

³⁵ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 169 บัญญัติว่า

“เมื่อศาลได้มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์แล้ว ลูกหนี้คนใดซ่อนตัวหรือหลบไปเสียจากที่ๆ เคยอยู่ หรือที่ทำการค้า หรือประกอบธุรกิจแห่งสุดท้าย หรือออกไปนอกราชอาณาจักร โดยเจตนาหลีกเลี่ยงหมายเรียกหรือหมายนัดของศาลในคดีล้มละลาย หรือหลีกเลี่ยงการที่จะถูกสอบสวน หรือไต่สวนเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของตน หรือทำให้เกิดความลำบากขัดข้องแก่กระบวนการพิจารณาคดีล้มละลาย มีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาทหรือจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือทั้งปรับทั้งจำ”

นอกจากนี้ ยังพบว่ามีปัญหาเรื่องเกี่ยวกับอำนาจของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการหมายเรียกบุคคลภายนอก รวมถึงคู่สมรสของลูกหนี้ เข้ามาไต่สวนหรือสอบสวนเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ ตามมาตรา 117 เนื่องจากอำนาจในการออกหมายจับและขังบุคคลที่จงใจขัดขึ้นหมายเรียกหรือคำสั่งตามมาตรา 117 วรรคแรก เป็นอำนาจของศาลเท่านั้น ในกรณีที่บุคคลดังกล่าวจงใจขัดขึ้นหมายเรียกหรือคำสั่งของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ กรณีเช่นนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีหน้าที่รายงานศาลเพื่อให้ออกหมายจับมาขังไว้³⁶ อีกทั้งกฎหมายมิได้มีมาตรการที่เป็นบทกำหนดโทษสำหรับบุคคลซึ่งกล่าวเท็จ ให้การหรือตอบข้อซักถามไม่ตรงกับความจริง หรือไม่ให้ข้อมูลที่น่าจะเป็นประโยชน์แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่สามารถทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ กิจการและทรัพย์สินได้อย่างแท้จริง

(2) การซักถามในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย

การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย จะมีขึ้นหลังจากการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรกเสร็จสิ้นลง โดยเฉพาะในกรณีที่ลูกหนี้ได้ยื่นขอประนอมหนี้ก่อนล้มละลาย เพราะการพิจารณาคำขอประนอมหนี้ของลูกหนี้ ศาลจะต้องทำการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยเสียก่อน³⁷

โดยปกติ การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยจะต้องมีขึ้นในคดีล้มละลายทุกเรื่องจะเว้นเสียมิได้ เว้นแต่กรณีเดียวคือ กรณีที่ลูกหนี้เป็นคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือกายพิการอย่างใด ซึ่งไม่สามารถให้ศาลไต่สวนโดยเปิดเผยได้ ศาลมีอำนาจสั่งงดการไต่สวนโดยเปิดเผยหรือจะสั่งให้มีการไต่สวนโดยวิธีอื่นใด ณ ที่ใดตามที่เห็นสมควรก็ได้ (มาตรา 44) แต่ถ้าในการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรก ที่ประชุมเจ้าหนี้ลงมติให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รายงานศาลขอให้พิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลาย ตามมาตรา 61 ศาลจะนัดไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยก่อนแล้วนัดฟังคำพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายภายหลัง หรือเปลี่ยนแปลงคำสั่งเป็นให้นัดฟังคำพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายก่อน และนัดไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยในภายหลังก็ได้ ไม่ถือเป็นการข้ามขั้นตอน³⁸

³⁶ สมชัย ฑิตมาอุตมากร, พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลสยาม พรินติ้ง (ประเทศไทย), 2548), น. 323.

³⁷ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 51.

³⁸ คำพิพากษาฎีกาที่ 2181/2535

ส่วนในคดีที่ลูกหนี้หลบหนี เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะรายงานต่อศาลขอให้ศาลไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยไว้ก่อน และในทางปฏิบัติ ศาลจะงดการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยและให้ออกหมายจับลูกหนี้ไว้ตามมาตรา 117 เมื่อจับลูกหนี้ได้แล้วจึงจะนัดไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยต่อไป³⁹

แต่สำหรับการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย กรณีที่ลูกหนี้เป็นบุคคลธรรมดา ตาม Insolvency Act 1986 ของประเทศอังกฤษ ไม่จำเป็นต้องมีขึ้นในทุกคดี ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ต่างจากบทบัญญัติเดิมตาม Insolvency Act 1914 ที่กำหนดให้ต้องมีการไต่สวนลูกหนี้ในทุกคดี เพราะเห็นว่าอาจไม่มีความจำเป็นและก่อให้เกิดความอับอาย นอกจากนี้ กฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษยังได้อำนาจแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการสอบสวนกิจการและทรัพย์สินรวมถึงความประพฤติของลูกหนี้ไว้เป็นอย่างมาก หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่าคำชี้แจงและการตอบข้อซักถามของลูกหนี้ได้เปิดเผยถึงกิจการและทรัพย์สิน ตลอดจนความประพฤติของตนได้โดยละเอียดทุกแห่งทุกมุมแล้ว และการล้มละลายไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์อาจงดเว้นการยื่นคำร้องขอให้ศาลไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยได้ แต่ถ้าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นว่า การสอบสวนลูกหนี้นั้นไม่ได้เปิดเผยถึงกิจการทรัพย์สิน และความประพฤติของตนอย่างเพียงพอ หรือการล้มละลายมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็สามารถยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ศาลไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยได้⁴⁰

การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้

การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย เป็นการดำเนินการให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ นอกเหนือจากคำชี้แจงของลูกหนี้ ว่าลูกหนี้มีการดำเนินธุรกิจหรือกิจการเป็นเช่นไร มีทรัพย์สิน หนี้สิน อะไรบ้าง อยู่ที่ไหน มีสิทธิเรียกร้องอยู่กับบุคคลภายนอกบ้างหรือไม่ มีสิทธิที่จะได้รับทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างใดๆ จากบุคคลอื่นหรือไม่ ลูกหนี้มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามสัญญาหรือไม่ อย่างไร โดยเปิดโอกาสให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าหนี้ และศาล ได้สอบถามลูกหนี้ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน เพื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในฐานะที่เป็น

³⁹ สมชัย ฑีฆาอุตมากร, อ้างแล้ว เจริญวรรคที่ 36 น. 69.

⁴⁰ นันทิกา ให้อยู่ชัน, “การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), น. 81-82.

บุคคลที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการติดตามและรวบรวมทรัพย์สินต่างๆ ของลูกหนี้ จะได้ใช้สิทธิทางหนี้ ติดตามเอาคืนซึ่งทรัพย์สินเหล่านั้น มาไว้ในกองทรัพย์สินของลูกหนี้ หรือกระทำการใดที่จะเป็นการเพิ่มพูนกองทรัพย์สินของลูกหนี้ หากได้ความว่าลูกหนี้กระทำการอย่างใดที่เป็นการยกย่าย้ายเททรัพย์สิน มีการกระทำที่มีลักษณะเป็นการฉ้อฉล หรือประพฤติไม่สุจริต เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็มีอำนาจเพิกถอนนิติกรรมหรือการกระทำเหล่านั้นได้

การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายล้มละลาย เรื่องการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีความจำเป็นต้องได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยจึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ทราบข้อมูลในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการใช้สิทธิทางหนี้ ติดตามและรวบรวมทรัพย์สินเข้าสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ และแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ต่อไป

2. เพื่อทราบสาเหตุแห่งการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้

การที่ลูกหนี้ตกอยู่ในภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่อาจชำระหนี้ได้ เจ้าหนี้มีทางเลือกในการเยียวยาความเสียหายของตนเองโดยการฟ้องร้องบังคับคดีกับลูกหนี้เป็นคดีแพ่ง หรือใช้สิทธิดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย การฟ้องร้องดำเนินคดีกับลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย จะมีผลเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของลูกหนี้ ทั้งในทางส่วนตัวและเกี่ยวกับทรัพย์สิน ต้องขอให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์กำหนดค่าเลี้ยงชีพของตนเองและครอบครัวตามสมควรแก่ฐานะานุรูป (มาตรา 67) โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะพิจารณาถึงฐานะความเป็นอยู่ของลูกหนี้และครอบครัวในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร สมควรจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ได้มากน้อยแค่ไหนเพียงใด ซึ่งธรรมเนียมยอมรับได้จากการสอบสวน การไต่สวนลูกหนี้หรือเจ้าหนี้โดยตรง⁴¹ ในขณะเดียวกันกฎหมายล้มละลายก็มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการชำระสะสางหนี้สิน ให้ลูกหนี้สามารถกลับไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมได้อย่างรวดเร็ว แต่เนื่องจากสาเหตุแห่งการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้เกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ บางครั้งอาจเกิดจากความโชคร้ายในการดำเนินธุรกิจ สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ เกิดความผันผวนของค่าเงิน การถูกเลิกจ้าง ความเจ็บป่วย หรือการเข้าค้าประกันหนี้ของบุคคลอื่น เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่อาจคาดหมายได้ แต่ในบางกรณี ลูกหนี้อาจเจตนาจงใจไม่ชำระหนี้ กระทำการยกย่าย้าย ถ้ายโอนทรัพย์สินออกไป เป็นเหตุให้ไม่มีทรัพย์สินพอที่จะชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ได้ หรือเกิดจากความทุจริต ฉ้อโกงของลูกหนี้

⁴¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 1425/2522

ดังนั้น เพื่อคัดกรองบุคคลที่สมควรจะได้รับประโยชน์จากผลของกฎหมาย ที่ต้องการให้ลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวได้มีโอกาสชำระหนี้สิน หรือได้ประนอมหนี้กับเจ้าหนี้ และกลับไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้ จึงต้องมีกระบวนการไต่สวนลูกหนี้ โดยสอบสวนให้ทราบถึงสาเหตุที่ทำให้มีหนี้สินล้นพ้นตัว หากลูกหนี้ไม่สุจริต ก็ไม่ควรได้รับโอกาสเช่นนั้น และควรที่จะมีมาตรการลงโทษลูกหนี้

3. เพื่อทราบถึงสภาพประพฤติกของลูกหนี้

จากวัตถุประสงค์ของกฎหมายล้มละลาย ในเรื่องที่ต้องการให้ลูกหนี้ได้มีโอกาสเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมได้อย่างรวดเร็ว ไม่ต้องถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ โดยการขอประนอมหนี้กับบรรดาเจ้าหนี้ หรือได้หลุดพ้นจากหนี้สินโดยการปลดจากล้มละลาย ในการพิจารณาคำขอปลดจากล้มละลาย ศาลอาจพิจารณาจากรายงานของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการทรัพย์สิน ความประพฤติของลูกหนี้ จากคำชี้แจงของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าหนี้ หรือผู้แทนเจ้าหนี้ และจากรายงานการไต่สวนโดยเปิดเผยของศาล⁴² หรือในกรณีการปลดจากล้มละลายโดยอัตโนมัติทันทีที่พ้นกำหนดระยะเวลาสามปีนับแต่วันที่ศาลได้พิพากษาให้ล้มละลาย (มาตรา 81/1) บุคคลที่จะได้รับประโยชน์จากผลของกฎหมายข้อนี้ ต้องปรากฏว่าเป็นบุคคลที่สุจริต และต้องไม่เป็นบุคคลล้มละลายอันเนื่องมาจากหรือเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดอันมีลักษณะเป็นการกักขังเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชนตามกฎหมายว่าด้วยการกักขังเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน⁴³ เป็นต้น

และเพื่อช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้มากขึ้น ในทางปฏิบัตินั้น ศาลมักจะให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นผู้ซักถาม และให้เจ้าหนี้เป็นผู้เป็นโจทก์และเจ้าหนี้อื่นซักถามเป็นลำดับต่อมา⁴⁴ โดยใช้ข้อซักถามในทำนองเดียวกับการไต่สวนลูกหนี้ แต่การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยในปัจจุบัน ยังไม่สามารถบอกความจริงและจับเท็จเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ กิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ เนื่องจากการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากบัญชีกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้โดยเจ้าหน้าที่หรือนักบัญชีของทางราชการ ใช้การตรวจสอบในระดับปกติเท่านั้น จึงยังไม่สามารถที่จะตรวจสอบอย่างผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

⁴² พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 70.

⁴³ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 81/1.

⁴⁴ พิชัย นิลทองคำ, อ้างแล้ว, *เชิงอรรถที่* 33 น. 80.

(Certified Public Accountant หรือ CPA) ตามความหมายในพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พุทธศักราช 2547 ดังนั้น การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยให้ปรากฏความจริงในเรื่องกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ให้ได้มากที่สุด ต้องจัดให้มีการตรวจสอบบัญชีกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ อย่างการตรวจสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ซึ่งขึ้นทะเบียนไว้ตามพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พุทธศักราช 2547 หากจัดให้มีการตรวจสอบบัญชีโดยผู้สอบบัญชีรับอนุญาตก่อนเริ่มทำการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยได้ จึงจะเป็นสิ่งที่มีผลประโยชน์ต่อการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยก็จะเป็นกระบวนการที่เป็นประโยชน์ในการจับเท็จกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ได้

นอกจากนี้ เจ้าหนี้ยังเป็นบุคคลที่สามารถรับทราบเรื่องราวหรือข้อมูลบางอย่างเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ กิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ นอกเหนือจากที่ปรากฏในบันทึกค่าให้การของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เป็นการช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รับทราบข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการใช้สิทธิติดตาม ทวงถาม และรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้มากยิ่งขึ้น เจ้าหนี้จึงสามารถเข้าร่วมในการซักถามลูกหนี้ในการไต่สวนโดยเปิดเผยในศาลได้ แต่การที่เจ้าหนี้จะเข้าร่วมในการซักถามลูกหนี้หรือไม่นั้น พบว่าเป็นสิทธิของเจ้าหนี้แต่ละราย ยกเว้นเฉพาะกรณีของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ซึ่งมีหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์จึงเป็นบุคคลที่กฎหมายกำหนดให้มีหน้าที่ในการช่วยซักถามลูกหนี้ในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยในศาล จึงเป็นเหตุให้เจ้าหนี้อื่นที่มีได้อยู่ในฐานะเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ไม่ได้ให้ความสำคัญเข้าร่วมในกระบวนการเท่าที่ควร เพราะด้วยบทบัญญัติของกฎหมายมิได้บังคับให้เจ้าหนี้ไปในวันดังกล่าว เพียงแต่เป็นสิทธิที่เจ้าหนี้จะไปหรือไม่ก็ได้

(3) การตรวจคำขอรับชำระหนี้

รายละเอียดข้อมูลในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เป็นสิ่งช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สามารถรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ดี หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สามารถรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เข้ามาในคดีล้มละลายได้เป็นจำนวนมาก แต่ก็มีหนี้จำนวนมากที่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ ย่อมไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อกองทรัพย์สินของลูกหนี้ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะกรณีที่หนี้หรือความรับผิดชอบเหล่านั้น เกิดจากความทุจริต สมยอม หรือการฉ้อฉลของลูกหนี้กับเจ้าหนี้ผู้ขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดีล้มละลาย ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหนี้นำหนี้ที่ลูกหนี้ไม่มีความจำเป็นต้องรับผิดชอบยื่นขอรับชำระหนี้ กฎหมายจึงกำหนดให้มีกระบวนการตรวจคำขอรับชำระหนี้ขึ้น

เมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาดแล้ว บรรดาเจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ได้ก็แต่โดยการยื่นคำขอรับชำระหนี้เข้ามาในคดี ภายในระยะเวลาและหลักเกณฑ์ที่พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 กำหนดไว้⁴⁵ โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจที่จะตรวจคำขอรับชำระหนี้ และสอบสวนพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องว่ามูลหนี้เหล่านั้นเป็นหนี้ที่เจ้าหนี้จะขอรับชำระหนี้ได้หรือไม่ แล้วทำความเห็นเสนอต่อศาล ให้ศาลมีคำสั่งต่อไป

ในกระบวนการทำความเห็นเกี่ยวหนี้ที่เจ้าหนี้ขอรับชำระหนี้มานั้น เป็นการป้องกันมิให้มีการสร้างหนี้ปลอมมาขอรับชำระหนี้โดยสมยอมกันระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้บางราย⁴⁶ โดยเริ่มตั้งแต่การนัดตรวจคำขอรับชำระหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจออกหมายเรียกลูกหนี้มาให้การสอบสวน นัดบรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายมาพร้อมกันเพื่อตรวจคำขอรับชำระหนี้ หรือหมายเรียกบุคคลใดมาสอบสวนในเรื่องหนี้สิน⁴⁷ ทั้งนี้ ตามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นสมควร เพื่อให้โอกาสลูกหนี้และเจ้าหนี้ได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคำขอรับชำระหนี้⁴⁸ พร้อมกันให้โอกาสลูกหนี้และเจ้าหนี้ได้โต้แย้งคัดค้านคำขอรับชำระหนี้ดังกล่าว

จะเห็นได้ว่า อำนาจในการสอบสวนเรื่องหนี้สินตามมาตรา 105 นี้ แม้จะไม่มีผู้ใดโต้แย้งคัดค้าน แต่ถ้าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นสมควร กฎหมายก็ให้อำนาจทำการสอบสวนได้ แม้ว่าหนี้ที่ขอรับชำระหนี้จะเป็นหนี้ตามคำพิพากษา หรือเป็นหนี้ที่เป็นมูลให้ศาลสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด⁴⁸ ก็ไม่มีผลผูกพันเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สอบสวนในเรื่องหนี้สิน ประกอบกับพยานหลักฐานของเจ้าหนี้ไม่มีน้ำหนักและเหตุผลที่จะพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า มูลหนี้ตามที่ยื่นขอรับชำระหนี้ไว้มีอยู่จริงและลูกหนี้ต้องรับผิดชอบในหนี้ดังกล่าว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมมีอำนาจทำความเห็นเสนอต่อศาลได้ว่า ควรให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้⁴⁹น้อยกว่าหนี้ตามที่ขอรับชำระหนี้ไว้ หรือยกคำขอรับชำระหนี้เสียก็ได้

⁴⁵ ดู พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 91-108.

⁴⁶ ธเนศ ไชยหมาน, “การขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลาย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), น. 40.

⁴⁷ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 105.

⁴⁸ คำพิพากษาฎีกาที่ 599/2523

⁴⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 6751/2547

3.1.2 ข้อจำกัดและอุปสรรคของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

จากบทบาทของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่มีอำนาจหน้าที่หลักในการจัดการกิจการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ แม้กฎหมายจะได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการซักถามและไต่สวนลูกหนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ กิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ อำนาจในการหมายเรียกลูกหนี้ เจ้าหนี้ และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องมาให้การเกี่ยวกับหนี้ รวมถึงอำนาจการสอบสวนเรื่องหนี้สิน เพื่อทราบข้อเท็จจริงและรายละเอียดแห่งหนี้แล้ว แต่ในความเป็นจริง การซักถาม การไต่สวนลูกหนี้ และการหมายเรียกบุคคลมาให้การในเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ยังไม่เพียงพอที่จะช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมทรัพย์สินได้อย่างแท้จริง

ข้อจำกัดและอุปสรรคของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ได้แก่

(1) การเข้าถึงข้อมูล

การรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ตามที่กฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการยึด ทวงหนี้ ติดตามทรัพย์สินของลูกหนี้ที่อาจมีการโยกย้าย ถ่ายเทออกไป กลับคืนมาสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ การเพิกถอนการกระทำหรือนิติกรรม รวมถึงการไม่ยอมรับทรัพย์สินหรือสิทธิตามสัญญาที่มีภาระเกินควรประโยชน์ที่จะพึงได้ ซึ่งเป็นมาตรการที่กฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่ากองทรัพย์สิน แต่การดำเนินการรวบรวมทรัพย์สินโดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ด้วยวิธีการต่างๆ เหล่านั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะต้องรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงรายละเอียด ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวลูกหนี้

แต่การรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงรายละเอียด ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สามารถทราบได้จากคำชี้แจง คำให้การของลูกหนี้ และการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยเท่านั้น โดยที่ไม่มีทางจะทราบได้เลยว่าข้อมูลรายละเอียดที่ได้รับจากลูกหนี้ นั้น เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และแท้จริงหรือไม่ เพียงใด ซึ่งมีสาเหตุมาจากข้อซักถามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ยึดถือปฏิบัตินั้นเป็นข้อซักถามที่มีการลอกแบบและดำเนินการเป็นแบบเดียวกันมาโดยตลอด และขาดการตรวจสอบบัญชีกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้จากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต (Certified Public Accountant หรือ CPA) ทำให้การตรวจสอบบัญชีกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้โดยเจ้าหน้าที่หรือนักบัญชีของทางราชการที่ใช้การตรวจสอบในระดับปกติ ไม่อาจเปิดเผยหรือแสดงให้ปรากฏความจริงในเรื่องกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ให้ได้ประโยชน์ต่อการชำระบัญชีและจัดการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ เพราะโดยธรรมชาติของลูกหนี้มักไม่ตอบคำถามที่เป็นการให้ร้าย หรืออาจส่งผลร้ายกับตนเอง และในทันทีที่ลูกหนี้ทราบว่าตนเองกำลังประสบปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงิน ลูกหนี้นี้ย่อมมีความต้องการยกย่าย ถ่ายโอนทรัพย์สินไปให้พ้นจากอำนาจการบังคับชำระหนี้ เพื่อที่ภายหลังจากการหลุดพ้นจากล้มละลาย จะได้นำทรัพย์สินเหล่านั้นกลับคืนมาเป็นของตนอีกครั้งหนึ่ง

ประกอบกับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นบุคคลภายนอก ไม่มีความเกี่ยวพันหรือรู้จักกับลูกหนี้มาก่อน การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ ความประพฤติ และการกระทำของลูกหนี้ จึงมีข้อจำกัด ส่งผลให้การติดตามรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เกิดปัญหาและอุปสรรคตามมา ดังนั้น หากจัดให้มีการตรวจสอบบัญชีกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้อย่างการตรวจสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต (Certified Public Accountant หรือ CPA) หรือมีการให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ให้สามารถเข้าถึงและรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงความประพฤติ และการกระทำของลูกหนี้ได้มากขึ้น ก็จะทำให้การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยเป็นกระบวนการที่เป็นประโยชน์ในการจับเท็จและติดตามรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่า การให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลต่างๆ เหล่านั้น กฎหมายกำหนดให้เป็นบทบาทของเจ้าหนี้โดยเฉพาะเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เท่านั้น (มาตรา 155) เนื่องจากเจ้าหนี้เป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้ และเป็นผู้ที่จะทราบถึงสถานะทางการเงินของลูกหนี้ได้ดีที่สุด แต่การได้รับทราบข้อมูลจากเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์แต่เพียงผู้เดียวนั้น ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เข้าถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ได้ ด้วยเหตุนี้ ปัญหาเรื่องการเข้าถึงข้อมูล จึงเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้การติดตามและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

(2) อำนาจการสอบสวน

- การสอบสวนคำขอรับชำระหนี้

เพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหนี้ การสอบสวนถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการทำหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ คือสอบสวนให้ปรากฏว่าหนี้ตามที่เจ้าหนี้ได้ขอรับชำระหนี้มานั้น เป็นหนี้ที่แท้จริง มิได้เกิดจากความทุจริต สมยอม หรือการฉ้อฉลกันระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้ ในการสอบสวนนั้น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จึงต้องมีหน้าที่พิเศษมากกว่าปกติ เนื่องจากเป็นการค้นหาความจริงว่าเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้กันจริง ไม่เป็นหนี้ที่ต้องห้ามตามพระราชบัญญัติ

ล้มละลาย มาตรา 94⁵⁰ โดยการหมายเรียกลูกหนี้ เจ้าหนี้ หรือบุคคลใดมาสอบสวน ตามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นสมควร (มาตรา 105)

- การสอบสวนลูกหนี้และบุคคลที่เกี่ยวข้อง

นอกจากอำนาจการสอบสวนของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในขั้นตอนการตรวจคำขอรับชำระหนี้ เพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหนี้แล้ว พระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 117 ยังได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการออกหมายเรียกลูกหนี้ คู่สมรสของลูกหนี้ หรือบุคคลอื่นใดซึ่งได้ความหรือสงสัยว่าบุคคลดังกล่าวมีทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในครอบครอง หรือเชื่อว่าเป็นหนี้ลูกหนี้ หรือเห็นว่าสามารถแจ้งข้อความเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้มาได้ส่วน หรือสอบสวน และมีอำนาจสั่งให้บุคคลนั้นๆ ส่งเอกสาร หรือวัตถุพยานซึ่งอยู่ในความยึดถือ หรืออำนาจของผู้นั้น ส่งเอกสารหรือวัตถุพยานซึ่งอยู่ในความยึดถือ หรืออำนาจของผู้นั้นอันเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ (มาตรา 117 วรรคแรก) หากบุคคลตามหมายเรียกนั้นจงใจขัดขืนหมายเรียกหรือคำสั่ง ศาลมีอำนาจที่ออกหมายจับบุคคลนั้นมาซึ่งไว้จนกว่าจะได้ปฏิบัติตามคำสั่งศาลหรือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (มาตรา 117 วรรคสอง)

จะเห็นว่า อำนาจการสอบสวนของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ในการสอบสวนลูกหนี้ และบุคคลที่เกี่ยวข้องให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ ตามมาตรา 117 กฎหมายมิได้บัญญัติถึงมาตรการหรือบทกำหนดโทษสำหรับบุคคลที่ได้รับหมายเรียกนั้น ในกรณีที่กล่าวเท็จ ให้การหรือตอบข้อซักถามไม่ตรงกับความจริง หรือไม่ให้ข้อมูลที่น่าจะเป็นประโยชน์แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เป็นเหตุให้การหมายเรียกของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นเพียงบทบัญญัติที่มีได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ได้เท่าที่ควร โดยเฉพาะถ้าบุคคลดังกล่าวอยู่นั้นอยู่ในฐานะที่เป็นเจ้าหนี้ หากเจ้าหนี้เป็นบุคคลที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์สงสัยหรือได้ความว่าจะมีทรัพย์สินของลูกหนี้ในครอบครอง หรือเห็น

⁵⁰ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 94 บัญญัติว่า

“เจ้าหนี้ไม่มีประกันอาจขอรับชำระหนี้ได้ ถ้ามูลแห่งหนี้ได้เกิดขึ้นก่อนวันที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ แม้ว่าหนี้นั้นยังไม่ถึงกำหนดชำระหรือมีเงื่อนไขก็ตาม เว้นแต่

(1) หนี้ที่เกิดขึ้นโดยฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดี หรือหนี้ที่จะฟ้องร้องให้บังคับคดีไม่ได้

(2) หนี้ที่เจ้านี้ยอมให้ลูกหนี้กระทำขึ้นเมื่อเจ้าหนี้ได้รู้ถึงการที่ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว แต่ไม่รวมถึงหนี้ที่เจ้านี้ยอมให้กระทำขึ้นเพื่อให้กิจการของลูกหนี้ดำเนินต่อไปได้”

ว่าจะสามารถแจ้งข้อความเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้ได้นั้น แต่เจ้าหนี้ให้การไม่ตรงกับความจริง หรือไม่ให้ข้อมูลที่น่าจะเป็นประโยชน์แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ กฎหมายย่อมไม่อาจลงโทษหรือมีบทบังคับเจ้าหนี้ได้ แม้การที่เจ้าหนี้มีทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในครอบครองและการไม่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้จะเป็นเหตุทำให้เจ้าหนี้อื่นได้รับความเสียหายด้วยก็ตาม นอกจากนี้ ยังพบว่าอำนาจในการออกหมายจับและขังบุคคลที่จงใจขัดขึ้นหมายเรียกหรือคำสั่ง (มาตรา 117 วรรคสอง) เป็นอำนาจของศาลเท่านั้น ในกรณีที่บุคคลดังกล่าวจงใจขัดขึ้นหมายเรียกหรือคำสั่งของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ กรณีเช่นนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีหน้าที่รายงานศาลเพื่อให้ออกหมายจับมาขังไว้⁵¹

(3) ขาดความร่วมมือจากบรรดาเจ้าหนี้

ในการรวบรวมและติดตามทรัพย์สินของลูกหนี้ นอกจากการที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะได้รับทราบข้อมูลจากคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ และการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยแล้ว การได้รับข้อมูลจากบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ รายละเอียดเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ได้มากขึ้น บุคคลที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้และสามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ คือ เจ้าหนี้

แต่ในทางปฏิบัติ พบว่า การที่เจ้าหนี้จะเข้ามาติดต่อกับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เพื่อให้การหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจการ ทรัพย์สิน และพฤติกรรมของลูกหนี้ที่ไม่สุจริต มีอยู่น้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย สาเหตุที่ทำให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบรรดาเจ้าหนี้และการที่เจ้าหนี้ไม่ให้ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ มีสาเหตุมาจากการที่พระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 155 กำหนดให้เฉพาะเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เท่านั้น ที่มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สิน

แต่ด้วยลักษณะของคดีล้มละลายที่เป็นการฟ้องเพื่อประโยชน์แก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย ในคดีหนึ่งๆ จึงประกอบด้วยเจ้าหนี้จำนวนหลายราย โดยที่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายเหล่านั้น ต่างก็มีสิทธิในการได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันตามสัดส่วนแห่งหนี้ ด้วยแนวทางของกฎหมายล้มละลายที่ประสงค์ให้บรรดาเจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันนี้ บรรดาเจ้าหนี้ซึ่งมิใช่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์จึงอาจเกิด

⁵¹ สมชัย ธีระชูตมากร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 36 น. 323.

ความคิดว่า ไม่มีประโยชน์อันใดที่ตนจะต้องให้ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ เพราะถึงอย่างไรก็จะได้เป็นส่วนแบ่งเฉลี่ยจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้เท่าเทียมกันหมดทุกราย ประกอบกับไม่มีกฎหมายกำหนดให้บรรดาเจ้าหนี้เหล่านั้นต้องให้ความร่วมมือหรือให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้การรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ เกิดจากความร่วมมือของบุคคลเพียงสองฝ่าย คือ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ โดยไม่ได้รับความร่วมมือจากบรรดาเจ้าหนี้อื่นๆ เท่าที่ควร

3.2 ศาล

ศาล เป็นองค์กรที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินคดีล้มละลาย นับตั้งแต่เริ่มต้นคดี ไปจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ และมีบทบาทสำคัญในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

บทบาทของศาลในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สิน

(1) การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย

การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 42 เป็นกระบวนการที่ศาลจะทำการไต่สวนลูกหนี้ เพื่อทราบเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ทราบสาเหตุที่ทำให้ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว และเพื่อทราบความประพฤติของลูกหนี้ โดยข้อมูลที่ได้เหล่านี้จะถูกนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการติดตามและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ นอกเหนือไปจากข้อมูลที่ได้จากคำชี้แจงของลูกหนี้ และสามารถใช้เป็นหลักฐานประกอบการพิจารณาในเรื่องอื่นๆ ต่อไปด้วย เช่น การพิจารณาคำขอประนอมหนี้ การพิจารณาคำขอลดจากล้มละลาย เป็นต้น

ในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย กฎหมายกำหนดให้อำนาจศาลที่จะซักถามลูกหนี้ในขณะใดระหว่างไต่สวนก็ได้ ตามที่เห็นสมควร (มาตรา 43 วรรคแรก) แต่ในทางปฏิบัติ ศาลจะให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นผู้มีหน้าที่ซักถามลูกหนี้ โดยใช้ข้อซักถามในทำนองเดียวกับการซักถามเกี่ยวกับลูกหนี้เกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน เมื่อศาลเห็นว่าไต่สวนได้ความเพียงพอแล้ว ก็จะมีคำสั่งปิดการไต่สวน แม้ภายหลังจากที่ศาลได้มีคำสั่งให้ปิดการไต่สวนแล้ว กฎหมายยังไม่ตัดอำนาจของศาลที่จะสั่งให้ไต่สวนลูกหนี้เพิ่มเติมอีกเมื่อมีเหตุสมควร (มาตรา 43 วรรคสอง) เพราะในขณะทำการไต่สวน เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าหนี้ หรือศาล อาจยังไม่ทราบว่าลูกหนี้มี

ทรัพย์สินอะไร อยู่ที่ใดบ้าง หรือยกย้าย ถ่ายเท ซุกซ่อนทรัพย์สินไว้อย่างไร หากความดังกล่าวปรากฏขึ้นในภายหลัง ศาลย่อมมีอำนาจเรียกลูกหนี้มาไต่สวนเพิ่มเติมได้

จะเห็นว่า การไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยในศาล เป็นกระบวนการที่ทำให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ ความประพฤติ รวมถึงเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เพื่อใช้สำหรับการทวงหนี้ ติดตามรวบรวมทรัพย์สินเข้าสู่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ และแบ่งเฉลี่ยให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายต่อไป

แต่การตอบข้อซักถามของลูกหนี้ในการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย อาจไม่เป็นกระบวนการที่สะท้อนให้เห็นถึงคำตอบที่แท้จริง ถ้ายังขาดการสืบเสาะ ค้นหาทรัพย์สินอย่างเป็นระบบ ขาดผู้ให้ข้อมูล หรือไม่มีผู้โต้แย้ง แม้กฎหมายจะให้อำนาจศาลสั่งให้ไต่สวนลูกหนี้เพิ่มเติมได้หากปรากฏว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินปกปิดหรือซุกซ่อนอยู่ แต่ในทางปฏิบัติ ยังไม่พบกรณีที่ศาลจะเรียกไต่สวนลูกหนี้เพิ่มเติม ดังนั้น หากต้องการให้กระบวนการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามความมุ่งหมายในการทราบเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ ทราบสาเหตุที่ทำให้ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว และเพื่อทราบความประพฤติของลูกหนี้ เจ้าหนี้ในฐานะที่เป็นผู้สามารถให้ข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวลูกหนี้ได้ จึงควรเข้าร่วมในกระบวนการและช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไต่สวนลูกหนี้ด้วย

(2) การพิจารณาคำขอรับชำระหนี้

ภายหลังจากที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตรวจคำขอรับชำระหนี้ และเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ เจ้าหนี้โต้แย้งคำขอรับชำระหนี้ รวมถึงให้เจ้าหนี้ได้พิสูจน์ถึงความแท้จริงเกี่ยวกับหนี้แล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะทำความเห็นเสนอต่อศาลว่าควรให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้หรือไม่ เพียงไร พร้อมกับรายงานว่ามีผู้โต้แย้งคำขอรับชำระหนี้หรือไม่ (มาตรา 105) ทั้งนี้ เนื่องจากกฎหมายไม่ได้ให้อำนาจเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการชี้ขาดคำขอรับชำระหนี้ได้เอง อำนาจในการสั่งอนุญาตให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้หรือไม่ เป็นจำนวนเท่าไร เป็นอำนาจของศาล

ในกระบวนการพิจารณาคำขอรับชำระหนี้ จึงแยกออกเป็นสองขั้นตอน คือ การตรวจและสอบสวนคำขอรับชำระหนี้โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และการพิจารณาคำขอรับชำระหนี้ในชั้นศาล ทั้งนี้ เพื่อเป็นการตรวจสอบให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหนี้ และป้องกันมิให้เจ้าหนี้นำหนี้ปลอมหรือหนี้ที่เกิดจากการสมยอม หรือข้อตกลงกันระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้ หรือเป็นมูลหนี้ที่ลูกหนี้ไม่สมควรต้องรับผิดชอบ มายื่นขอรับชำระหนี้ เป็นเหตุให้เจ้าหนี้รายดังกล่าวได้เปรียบเจ้าหนี้รายอื่นเกิดความเสียหายแก่กองทรัพย์สิน เพราะแม้จะสามารถรวบรวมทรัพย์สินได้มาก แต่หากมีหนี้ก็

จำนวนมากที่กองทรัพย์สินของลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ ย่อมไม่เป็นผลดีทั้งต่อบรรดาเจ้าหนี้และลูกหนี้

(3) การอำนวยความสะดวกแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

สำหรับกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ให้มีโอกาสได้ทราบถึงกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ยื่นคำขอ ศาลมีอำนาจออกหมายค้น เมื่อศาลเห็นเหตุอันควรเชื่อได้ว่ามีทรัพย์สินของลูกหนี้ถูกซ่อนอยู่ (มาตรา 20) หรือถ้าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีคำขอ ศาลมีอำนาจสั่งให้หน่วยงานหรือผู้ประกอบการเกี่ยวกับไปรษณีย์โทรเลข หรือการสื่อสารอื่นใด ส่งโทรเลข ไปรษณีย์ภัณฑ์ จดหมาย หนังสือ ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ หรือข้อมูลทางการสื่อสารอื่นใดที่มีถึงลูกหนี้ภายในกำหนดเวลาไม่เกินหกเดือนนับแต่วันที่ลูกหนี้ถูกพิทักษ์ทรัพย์ (มาตรา 21) นับว่าเป็นการช่วยให้การรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายมีความสะดวกมากขึ้น เพราะลำพังเฉพาะแต่อำนาจของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมไม่มีอำนาจค้น หรือออกหมายจับ หรือสั่งขังลูกหนี้ รวมถึงการสั่งให้หน่วยงานต่างๆ ดังกล่าวส่งเอกสารหรือข้อมูลอื่นใดที่มีถึงลูกหนี้ การดำเนินการเช่นนั้น จำต้องอาศัยอำนาจของศาล โดยที่ศาลอาจพิจารณาสั่งได้ตามที่เห็นสมควรในแต่ละกรณี

(4) การกำกับดูแลเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

ในกระบวนการจัดการกิจการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ กฎหมายกำหนดให้หน้าที่หลักเป็นของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เนื่องจากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นผู้ที่มีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในการจัดการกิจการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ นับตั้งแต่วันที่ศาลได้มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้ และเพื่อป้องกันมิให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ใช้อำนาจโดยไม่มีข้อจำกัด กฎหมายล้มละลายจึงกำหนดให้ศาล เป็นองค์กรซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบ ให้ความเห็นชอบ และให้ความยินยอมแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก่อนการดำเนินการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินบางอย่าง เช่น กรณีที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องกู้ยืมเงินเพื่อประโยชน์แห่งการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ ตามมาตรา 144 เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า แม้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะมีอำนาจหน้าที่จัดการกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ได้หลายประการ แต่มิได้หมายความว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะสามารถกระทำการต่างๆ ได้โดยอิสระ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์กระทำการอย่างใดที่อาจเกิดความเสียหายได้ ศาลจึงมีหน้าที่คอยสอดส่องกำกับดูแลให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ปฏิบัติหน้าที่โดยเรียบร้อย และมีอำนาจสั่งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รายงานข้อความเกี่ยวกับ

กิจการ ทรัพย์สิน หรือความประพฤติของลูกหนี้ตามที่ศาลต้องการได้ (มาตรา 142(1)) สั่งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทำคำชี้แจงในเรื่องบัญชีหรือเรื่องใดๆ เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีล้มละลาย หรือจะสั่งให้กระทำหรือละเว้นกระทำการตามที่ศาลเห็นสมควรได้ (มาตรา 151)

นอกจากนี้ ศาลยังมีอำนาจสั่งให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ชดเชยค่าเสียหายเป็นส่วนตัวได้ ตามมาตรา 152 หากเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่กองทรัพย์สินของลูกหนี้โดยเจตนาร้ายหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

3.3 ลูกหนี้

นับแต่เวลาที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ ลูกหนี้ถูกจำกัดเสรีภาพในการดำรงชีวิต ถูกจำกัดสิทธิในการที่จะจัดการทรัพย์สินของตนเอง กิจการใดอันเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือหนี้สินของลูกหนี้ซึ่งลูกหนี้ได้กระทำไปภายหลังจากศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์แล้ว จะถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายไม่ได้ อย่างไรก็ดี มิได้หมายความว่าลูกหนี้จะไม่มีอำนาจกระทำการใดๆ ได้เองเสียเลย หากที่ประชุมเจ้าหนี้ได้ตกลงให้ลูกหนี้เป็นผู้จัดการทรัพย์สิน โดยให้มีอำนาจสูงสุดแล้วแต่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะกำหนด หรือเมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ผู้จัดการทรัพย์สิน หรือศาลได้มีคำสั่งให้กระทำหรือให้ความเห็นชอบ (มาตรา 24) หรือมีข้อบังคับทั่วไปกำหนดให้ลูกหนี้ต้องกระทำ ลูกหนี้มีสิทธิกระทำการต่างๆ เองได้ ส่วนการดำเนินคดีอันเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือหนี้สินนั้น ถ้าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้อนุญาตเป็นหนังสือให้ลูกหนี้ดำเนินการได้ ลูกหนี้ก็มีอำนาจนำคดีไปฟ้องร้องได้ด้วยตนเอง หากเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีล้มละลายที่ลูกหนี้ถูกฟ้องเอง ลูกหนี้อย่อมมีสิทธิดำเนินการได้ เพื่อรักษาส่วนได้เสียของตน เช่น การยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งปลดจากล้มละลายหรือยกเลิกการล้มละลาย การคัดค้านคำสั่งของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ การโต้แย้งและอุทธรณ์คำขอรับชำระหนี้ การคัดค้านการขายทอดตลาด เป็นต้น ดังนั้น แม้สิทธิในการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้จะตกเป็นอำนาจของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์แต่ผู้เดียว แต่ลูกหนี้ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการและเจ้าของทรัพย์สิน ย่อมมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการกิจการและทรัพย์สินของตนดีกว่าบุคคลอื่น จึงเป็นบุคคลสำคัญที่ควรจะได้ให้ความช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สิน และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน

บทบาทของลูกหนี้ในการรวบรวมทรัพย์สิน ได้แก่

(1) การยื่นคำชี้แจง

ภายหลังจากที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด ลูกหนี้มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติในการยื่นคำชี้แจง 2 เรื่อง คือ คำชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องหุ้นส่วน และคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน

- การยื่นคำชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องหุ้นส่วน

ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 30(1) กำหนดให้ลูกหนี้ต้องสาบานตัวต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และยื่นคำชี้แจงตามความจริงว่า ลูกหนี้ได้มีหุ้นส่วนกับผู้ใดหรือไม่ ถ้ามี ให้ลูกหนี้ระบุชื่อและตำบลที่อยู่ของห้างหุ้นส่วนและผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด ภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ลูกหนี้ได้ทราบคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด

- การยื่นคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน

ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 30(2) กำหนดให้ลูกหนี้ลูกหนี้ต้องทำการสาบานตัวต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และยื่นคำชี้แจงตามความสัตย์จริง พร้อมกับแสดงเหตุผลที่ทำให้ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว สินทรัพย์และหนี้สิน ชื่อตำบล ที่อยู่ และอาชีพของเจ้าหนี้ทรัพย์สินที่ได้ให้เป็นประกันแก่เจ้าหนี้และวันที่ได้ให้ทรัพย์สินนั้นๆ เป็นประกัน รายละเอียดแห่งทรัพย์สินอันจะตกได้แก่ตนในภายหน้า ทรัพย์สินของคู่สมรส ตลอดจนทรัพย์สินของบุคคลอื่นซึ่งอยู่ในความยึดถือของลูกหนี้ ภายใน 7 วัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด

การยื่นคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน (Statement of Affairs) ตามบทบัญญัติ Insolvency Act 1986 ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องยื่นคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของตนต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ภายใน 21 วัน นับแต่วันเริ่มต้นการล้มละลาย⁵² ส่วนกรณีที่ลูกหนี้เป็นบุคคลธรรมดา และลูกหนี้เป็นผู้ยื่นคำร้องขอให้ตนเองล้มละลาย (Debtor's Petition) ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องยื่นคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของตนต่อศาลไปพร้อมกับคำร้องขอให้ตนเองล้มละลาย⁵³

ข้อมูลที่ได้มาจากการยื่นคำชี้แจงของลูกหนี้ จะเป็นการช่วยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รับทราบรายละเอียดที่เป็นประโยชน์ในการจัดการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ ได้ทราบถึงกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้โดยละเอียด และสะดวกในการรวบรวมทรัพย์สินต่อไป

⁵² Insolvency Act 1986, ss. 131(4), 288(1).

⁵³ Insolvency Act 1986, section 272(3), Insolvency Rules 1986, rr. 6.58, 6.59.

(2) การส่งมอบทรัพย์สิน

นับแต่เวลาที่ลูกหนี้ได้ทราบคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราวหรือเด็ดขาด ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องส่งมอบทรัพย์สิน ดวงตรา สมุดบัญชี และเอกสารอื่นเกี่ยวกับทรัพย์สินและกิจการของตนซึ่งอยู่ในความครอบครองให้แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ (มาตรา 23) มีข้อสังเกตว่า ทรัพย์สินที่ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องส่งมอบ ไม่จำกัดแต่เฉพาะทรัพย์สินของลูกหนี้เท่านั้น หากเป็นทรัพย์สินของผู้อื่นแต่อยู่ในความครอบครองของลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้อย่อมมีหน้าที่ต้องส่งมอบให้แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ทั้งสิ้น แต่ถ้าเป็นทรัพย์สิน ดวงตรา สมุดบัญชี และเอกสารอื่นเกี่ยวกับทรัพย์สินและกิจการซึ่งอยู่ในความครอบครองของผู้อื่น เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่จะติดตามยึดมาเอง ไม่ใช่อำนาจหน้าที่ของลูกหนี้ที่จะต้องส่งมอบ

จะเห็นได้ว่า ลูกหนี้มีหน้าที่ส่งมอบทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองของตนทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินของผู้ใด และอาจแบ่งได้ในคดีล้มละลายหรือไม่ ลูกหนี้ไม่มีสิทธิเลือกหรือวินิจฉัยเองว่าทรัพย์สินใดควรส่งมอบหรือไม่ควรส่งมอบ ต้องให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นผู้วินิจฉัย หากปรากฏว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่ไม่อาจแบ่งได้ในคดีล้มละลาย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็สามารถถอนการยึดได้

(3) การให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

ด้วยความที่ลูกหนี้เป็นผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการและทรัพย์สินต่างๆ เป็นบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของตนมากที่สุด บุคคลภายนอกย่อมไม่อาจทราบถึงรายละเอียดที่มาแห่งรายได้ ทรัพย์สินและหนี้สินดีไปกว่าผู้ที่เป็นเจ้าของเสียเอง ด้วยเหตุนี้ ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย มาตรา 65 จึงกำหนดให้ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์อย่างเต็มความสามารถในการรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สิน⁵⁴ ต้องยื่นคำชี้แจงเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน คำชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องหุ้นส่วน โดยมีบทกำหนดโทษสำหรับกรณีที่ลูกหนี้ไม่ยื่นคำชี้แจง หรือละเว้นไม่แจ้งข้อความอันเป็นสาระสำคัญ หรือกล่าวเท็จเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินไว้ในมาตรา 163 และกรณีที่ลูกหนี้หลีกเลี่ยงการถูกสอบสวน หรือไต่สวนเกี่ยวกับ

54

หน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 65 ไม่จำกัดเฉพาะการเป็นธุระช่วยโดยเต็มความสามารถในการจำหน่ายทรัพย์สินและในการแบ่งทรัพย์สินในระหว่างเจ้าหนี้ทั้งหลาย แต่ยังรวมถึงการทำสัญญาประกันชีวิต ให้แพทย์ตรวจและต้องตอบข้อซักถาม และกระทำการต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อการนั้น ตามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องการด้วย

กิจการหรือทรัพย์สินไว้ในมาตรา 169 ทั้งหมดนี้เพื่อที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้ทราบข้อมูลและรายละเอียดที่เป็นประโยชน์สำหรับการรวบรวมและจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ต่อไป

แต่เนื่องจากบทกำหนดโทษสำหรับกรณีนี้ไม่ยื่นคำชี้แจง หรือละเว้นไม่แจ้งข้อความอันเป็นสาระสำคัญ หรือกล่าวเท็จเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สิน ตามมาตรา 163 และกรณีที่ลูกหนี้หลีกเลี่ยงการถูกสอบสวน หรือไต่สวนเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สิน ตามมาตรา 169 ยังเห็นว่าเป็นบทกำหนดโทษที่ไม่รุนแรง คือ ระวังโทษปรับเพียงไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือจำคุกไม่เกินสองปี หรือทั้งปรับทั้งจำ และระวังโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือทั้งปรับทั้งจำ ตามลำดับ เป็นเหตุให้ลูกหนี้ไม่เกรงกลัวที่จะต้องได้รับโทษดังกล่าว เพราะการที่ได้กล่าวเท็จหรือปกปิดในเรื่องกิจการและทรัพย์สิน เป็นสิ่งที่ทำให้ลูกหนี้ได้รับประโยชน์มากกว่า เพื่อที่ภายหลังจากการหลุดพ้นจากล้มละลายจะได้นำทรัพย์เหล่านั้นกลับคืนมาเป็นของตนได้อีกครั้งหนึ่ง

3.4 เจ้าหนี้

ตามปกติอำนาจในการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย ย่อมเป็นหน้าที่หลักโดยตรงของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพราะภายหลังจากที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้แล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นผู้เดียวที่กฎหมายให้อำนาจจัดการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สิน รวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่สามารถติดตามรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้มาไว้ในกองทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อแบ่งเฉลี่ยให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ได้เท่าที่ควร เพราะเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นบุคคลภายนอก ไม่อยู่ในฐานะที่จะทราบได้ว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะทราบข้อมูลเรื่องเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ได้จากคำชี้แจง และการไต่สวนลูกหนี้เท่านั้น เจ้าหนี้ในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียในอันที่จะได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ และเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้มากกว่าเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ซึ่งเป็นบุคคลภายนอก สามารถทราบความเคลื่อนไหวของลูกหนี้ได้ดีกว่า จึงเป็นบุคคลที่ควรมีบทบาทและให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ได้เป็นอย่างดี

3.4.1 บทบาทหน้าที่ของเจ้าหนี้

เมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 พบว่า มีการกำหนดให้เจ้าหนี้มีบทบาทและส่วนร่วมในกระบวนการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้แตกต่างกันไปตามแต่ละสถานะ ตั้งแต่สถานะของการเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เจ้าหนี้ทั่วไป หรือในสถานะตัวแทนของเจ้าหนี้เพื่อการบริหารจัดการเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ผ่านที่

ประชุมเจ้าหนี้ หรือกรรมการเจ้าหนี้ แต่การกำหนดบทบาทและสถานะของเจ้าหนี้ไว้เช่นนี้ ยังเป็น ปัญหาและอุปสรรคสำคัญต่อบทบาทการรวบรวมทรัพย์สินของเจ้าหนี้ เนื่องจากกฎหมายได้แยก สถานะของเจ้าหนี้เป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ และเจ้าหนี้ทั่วไป โดยกำหนดให้ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ ผู้ที่ริเริ่มหรือเริ่มต้นคดีล้มละลาย เป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่หลักในการให้ความ ช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ รวมถึงเป็น ผู้รับผิดชอบในเรื่องค่าใช้จ่าย ค่าธรรมเนียมที่มีขึ้นในคดี และระมัดระวังประโยชน์ของบรรดา เจ้าหนี้อื่นซึ่งมิได้อยู่ในฐานะเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ด้วย (มาตรา 155) ส่วนบรรดาเจ้าหนี้อื่นหรือ เจ้าหนี้ทั่วไป กฎหมายมิได้บัญญัติให้ต้องมีหน้าที่หรือมีบทบาทดังเช่นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ เจ้าหนี้ ทั่วไปจึงมีเพียงสิทธิที่จะเข้าร่วมในกระบวนการหรือไม่ก็ได้ ไม่มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือหรือให้ ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และไม่มีผลในเรื่องค่าใช้จ่ายและค่าธรรมเนียม ในคดีล้มละลาย⁵⁵

หากพิจารณาถึงความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของกฎหมายล้มละลาย ที่มีความ ต้องการจัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของ ลูกหนี้อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันตามสัดส่วนแห่งหนี้ โดยไม่ประสงค์ให้มีการแย่งแย่งทรัพย์สิน หรือให้เจ้าหนี้รายใดรายหนึ่งได้เปรียบเจ้าหนี้รายอื่น เว้นแต่กรณีที่เป็นเจ้าหนี้มีประกันหรือเป็น เจ้าหนี้ที่มีบุริมสิทธิในการได้รับชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ก่อนเจ้าหนี้รายอื่น พบว่า การ จัดการและรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ นั้น ท้ายที่สุดแล้วผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากกองทรัพย์สิน ของลูกหนี้ คือ เจ้าหนี้ ดังนั้น ในฐานะที่เจ้าหนี้เป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับลูกหนี้ และเป็นบุคคล ที่จะได้รับส่วนแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ เจ้าหนี้จึงเป็นผู้ที่ควรมีบทบาทใน กระบวนการรวบรวมทรัพย์สิน โดยไม่จำกัดว่าเจ้าหนี้จะอยู่ในสถานะใด เป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ หรือเป็นเจ้าหนี้ทั่วไป เพราะการทำหน้าที่ของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ดังเช่นที่กล่าวมานั้น มิได้ทำให้ เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์อยู่ในฐานะที่ดีกว่าหรือได้เปรียบเจ้าหนี้อื่น เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ยังคงมีสิทธิที่จะ ได้รับส่วนแบ่งเฉลี่ยชำระหนี้จากกองทรัพย์สินของลูกหนี้เช่นเดียวกับบรรดาเจ้าหนี้ทั่วไป

3.4.2 บทบาทการมีส่วนร่วมของเจ้าหนี้

นอกจากกฎหมายจะกำหนดให้เจ้าหนี้มีบทบาทหน้าที่ในการรวบรวมทรัพย์สินของ ลูกหนี้แล้ว เจ้าหนี้ยังสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินได้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเข้าร่วมในขั้นตอนการตรวจชำระหนี้ การเข้าร่วมในการซักถามและไต่สวนลูกหนี้โดย

⁵⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 906/2519

เปิดเผย การเข้าร่วมและออกเสียงในที่ประชุมเจ้าหนี้ รวมถึงการให้ความช่วยเหลือและให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจการหรือทรัพย์สินของลูกหนี้แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เป็นต้น การมีส่วนร่วมในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ เป็นการที่กฎหมายให้สิทธิแก่เจ้าหนี้โดยไม่จำกัดว่าเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ หรือเจ้าหนี้ทั่วไป และเจ้าหนี้จะใช้สิทธิของตนเองหรือไม่ก็ได้ หากเจ้าหนี้มิได้ให้ความร่วมมือหรือให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ กฎหมายก็ไม่สามารถดำเนินการใดๆ กับเจ้าหนี้ได้ เนื่องจากการให้ความร่วมมือหรือการให้ความช่วยเหลือเหล่านั้น ถูกมองว่าเป็นเพียงสิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการเท่านั้น

จากบทบาทของเจ้าหนี้ที่มีในกระบวนการรวบรวมทรัพย์สิน ซึ่งมีทั้งบทบาทที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ และในส่วนที่กำหนดให้เป็นสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของปัญหาประการหนึ่งว่า บทบาทของเจ้าหนี้ในการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้ นั้นแท้จริงควรกำหนดให้เป็นสิทธิหรือหน้าที่ของเจ้าหนี้ และการที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เป็นผู้เดียวที่มีบทบาทหน้าที่ดังกล่าว นั้นเป็นเรื่องที่เหมาะสมหรือควรได้รับการแก้ไขหรือไม่อย่างไร พร้อมกับศึกษาถึงบทบาทของเจ้าหนี้ รวมถึงบทบาทของที่ประชุมเจ้าหนี้และกรรมการเจ้าหนี้ที่มีต่อกระบวนการรวบรวมทรัพย์สินว่ากฎหมายกำหนดบทบาทของเจ้าหนี้ในแต่ละสถานะไว้อย่างไรบ้าง เพียงพอกับกระบวนการหรือไม่ ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป